

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ**

«M.S.NARIKBAYEV ATYNDAGY KAZGUU UNIVERSITETI» АҚ

АЗЕНОВА ФАРИЗА САҒЫНҒАЛИҚЫЗЫ

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ СУРРОГАТ АНА
КЕЛІСІМШАРТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДЕГІ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»**

7M04211 – «Құқықтану» мамандығы бойынша

**Заң ғылымдарының магистр академиялық дәрежесін алу
диссертациясы**

Нұр-Сұлтан, 2021 ж.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ**

«M. S. NARIKBAYEV ATYNDAGY KAZGUU UNIVERSITETI» АҚ

«Қорғауға жіберілді»
Жетекші/бағдарлама координаторы

«__» _____ 20__ ж.

МАГИСТЕРЛІК ДИССЕРТАЦИЯ

**Тақырыбы: «ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ СУРРОГАТ
АНА КЕЛІСІМШАРТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДЕГІ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»**

7M04211– «Құқықтану» мамандығы бойынша

Орындаған: Азенова Ф.С.

Ғылыми жетекшісі: з.ғ.к., доцент Кудиярова У.Е.

Нұр-Сұлтан, 2021 ж.

«Қорғауға жіберілді»

Жетекші/бағдарлама координаторы

«__» _____ 20__ ж.

Магистрлік диссертацияны дайындау кестесі

Кезеңдерінің атауы	Диссертацияның орындалу кезеңдері бойынша белгілер				
	Мерзім	Нақты мерзім	Орындалу деңгейі	Магистранттың қолы	Ғылыми жетекшінің қолы
Әдебиет пен тәжірибелік материалдарына шолу			Орындалды		
Әдістемені әзірлеу			Орындалды		
Мәліметтерді жинау және өңдеу			Орындалды		
Алынған нәтижелерді талдау және түсіндіру			Орындалды		
Жұмыс бойынша ұсыныстар дайындау			Орындалды		
Кіріспе және			Орындалды		

қорытынды дайындау					
Диссертацияның I бөлімін дайындау			Орындалды		
Диссертацияның II бөлімін дайындау			Орындалды		
Ғылыми жетекшінің пікірін алу			Орындалды		
Магистрлік диссертацияны жария қорғау			Орындалды		

МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕР

Кіріспе 3

ІБӨЛІМ. СУРРОГАТ АНА БОЛУ КЕЛІСІМШАРТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАБИҒАТЫ 9

А. Суррогат ана болу келісімшарт институтының мәні 9

1. Суррогат ана болу келісімшартының түсінігі және қалыптасуы 9

2. Репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданудың құқықтық салдары 19

А Тұжырымы 23

В. Суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың жауапкершілігі 24

1. Суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың құқықтары мен міндеттері 24

2. Суррогат ана болу келісімшарты тараптары жауапкершілігінің құқықтық реттелуі (тапсырушы мен орындаушының жауапкершіліктері) 26

ВТұжырымы 29

І Тұжырым 30

ІІ БӨЛІМ. СУРОГАТ АНА БОЛУ КЕЛІСІМШАРТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІНІҢ ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕЛЕРІ 31

А. Суррогат ана болу келісімшартының Қазақстанда құқықтық реттелуі 31

1. Қазақстан Республикасындағы суррогат ана болу келісімшартының құқықтық табиғаты 31

2. Суррогат ана болу келісімшартының орындалу тәртібі (сот шешімдері) 37

3.Суррогат ана болу келісімшарт міндеттемелерінің орындалмау салдары	39
АТұжырымы	42
В.Суррогат ана болу келісімшартын құқықтық қамтамасыз етудің отандық және шетелдік тәжірибелері	43
1.Шет мемлекеттердің тәжірибесіндегі суррогат ана болу саласындағы қатынастарды құқықтық реттеудің ерекшеліктері	43
2.Қазақстан Республикасы аумағында және шетелдерде суррогат анна болудың құқықтық қамтамасыз етілуін салыстырмалы талдау	46
3.Отандық және шет мемлекеттердегі суррогат ана болу келісімшартының құқықтық реттелуінің артықшылықтары мен кемшіліктері	48
В Тұжырымы	51
II Тұжырым	51
Қорытынды	54
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	57

ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕР

АҚШ – Америка Құрама Штаттары

ДДСҰ - Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы

ҚР – Қазақстан Республикасы

ҚРТ - Қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологиялар

РФ – Ресей Федерациясы

ОАР – Оңтүстік Африка Республикасы

ЭКҰ - Экстракорпоралды ұрықтандыру

Кіріспе

Адам өмірінің негізгі мақсаттарының бірі - ұрпақты жалғастыру. Бірақ, өкінішке орай, адамдар әрдайым мұндай мүмкіндікке ие бола бермейді, сондықтан біз қазіргі әлемде кеңінен таралған суррогат ана болу келісімшартының құқықтық мәселелерін зерттеу өзекті мәселеге айналып отыр.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 27-бабында сәйкес «Неке мен отбасы, ана, әке және бала мемлекеттің қорғауында болады» деп белгіленген¹. Сондықтан мемлекет, соның ішінде ұрпақтың жалғасуына аса мән береді.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстан жолы- 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың бағыттары нақты белгіленген². Шынында да ана мен баланы қорғау – бұл жоспарлы және кешенді жұмыс арқылы іске асырылатын мемлекетіміздің ең басым бағыттардың бірі.

Зерттеудің өзектілігі. Бүгінгі таңда елімізде әйелдер мен ерлер бедеулігін емдеуде қосалқы репродуктивтік технологиялардың қазіргі заманғы әдістері табысты енгізілуде, атап айтқанда: ЭКҰ;эмбриондарды криоконсервациялау; донорлық жыныстық жасушалары бар бағдарламалар; жүктілікке дейін эмбриондардағы тұқымқуалаушылық ауруларды қондыру алдындағы диагностикасы және суррогат ана болу. Суррогат ана болу қызметі бүгінде бүкіл өркениетті елдерде үлкен сұранысқа ие. Бұл қызмет көрсетуге деген сұраныс көптеген бала сүйеді, ұрпақты болуды армандайтынтапсырыс берушілердің тілегімен сипатталады. Осы орайда, бұл қызмет көрсету заң аясында өз бекімін тапқан, нақты айтқанда Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы

---

¹ Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы жылғы 30 (2019.23.03. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)<https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005029> (қарау күні: 23.11.2020 жыл)

²Послание Президента Республики Казахстан Назарбаева Н.А. Қазақстан жолы - 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ//Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2014 жылғы 17 қаңтар<<http://www.akorda.kz/ru>>(қарау күні: 23.11.2020 жыл)

туралы»2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексіндесуррогат ана болу шарты, оның мазмұны және т.б. ережелері қарастырылған³.

Суррогат ана болу келісімшартының талаптарын, яғни тәжірибеде кездесетін келісімшартқа қатысушы тараптардың міндеттері мен оның жауаптылығына және т.б. қатысты зерттеу жүргізілді. Осындай мәселені қарастыру үшін диссертациялық зерттеу тақырыбын таңдау кездейсоқ емес, өйткені ол әлі күнге дейін зерттеушілердің тарапынан кең зерттеу мен талдау болмай отыр.

Диссертациялық жұмыстың тақырыбы «Қазақстан Республикасындағы суррогат ана келісімшартының құқықтық реттеудегі ерекшеліктері» болған соң, суррогат ана болу келісімшартын және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану мәселелерін зерттеп, өз отандық суррогат ана болу және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану мәселелеріне байланысты заңнамамызды өзге мемлекеттердің сол саладағы заң нормаларымен салыстырып, тәжірибесімен танысып тиімді тұстарын зерттеу, оны талдау болып табылады.

Тақырыптың зерттелу деңгейі. Диссертациялық жұмыста азаматтық және отбасылық құқықтық қатынастардың мәнін, оның ішінде суррогат ана болу мәселелерін құқықтық талдауға арналған азаматтық және отбасылық құқық мамандары: революцияға дейінгі шетелдік ғалымдар: А.Г. Гойхбарг, Д.И. Мейер, И.А. Покровский, Г.Ф. Шершеневич және т. б.;кеңес одағы тұсында: М.М. Агарков, С.Н. Братусь, Я.Р. Веберс, Д.М. Генкин, К.А. Граве, О.С. Иоффе,О.А. Красавчиков, И.Б. Новицкий, А.И. Немков, Р.А. Рясенцев В.А. Тархов, Р.О. Халфина және т.б.; шетелдік ғалымдар: М.А. Антокольская, М.И. Брагинский, В.В. Витрянский, Б.М. Гонгало, С.А. Муратова, А.М. Нечаева, О.Н. Низамиева, Л.М. Пчелицева, О.А.Рузакова, О.А. Хазова, А.А. Щевченко, осы тақырып төңірегінде зерттеулер жүргізген отандық ғалымдар К.Қасиенованың, Э. Мұхамеджанов пен С. Нұғмановтардың, Г.Шаймерденованың, мақалалары және еңбектері жұмысты жазу барысында басшылыққа алынды.Сонымен қатар отбасы құқығы саласындағы суррогат ана болу келісімшарты және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдануға байланысты

---

³Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV кодексі<<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518>> (қарау күні: 23.11.2020 жыл)

теориялық және тәжірибелік жағынан қамтылған бірқатар монографиялық жұмыстар бар. Мысалы, Ресей ғалымдарының ғылыми ізденістерінде суррогат ана болу және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдануға байланысты жұмыстарды табуға болады. Солардың бірі, Л.К. Айвардың, Т.Е. Борисованың, Е.В. Григоровичтің, Ю.А. Дронованың, Э. А. Иваеваның, А.В. Майфаттың, Е.С. Митрякованың, А.А. Пестрикованың, О.А. Хазованың, Л.А. Хурцилованың зерттеулерінде қарастырылған.

Зерттеудің мақсаты: Отандық және өзге мемлекеттердің суррогат ана болу келісімшартының және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданудың құқықтық табиғатын зерттеу, тәжірибеде кездесетін мәселелерді талдау, шет мемлекеттердің заңнамасын құқықтық тұрғыда салыстырма жүргізу.

Аталған мақсаттарға сәйкес келесідей міндеттер қойылды:

- Қазақстан Республикасының суррогат ана болу келісімшарты және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану шарттарының құқықтық ерекшеліктерін зерттеу;

- Қазақстан Республикасының суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың жауапкершілігін анықтау және оның жүзеге асуындағы мәселелерді зерттеу;

- Қазақстан Республикасының суррогат ана болу келісімшарт тәртібінің ерекшеліктерін анықтау;

- Қазақстан Республикасының суррогат ана болу келісімшартын өзге мемлекеттермен салыстыру және оның ерекшелігін зерттеу.

Зерттеу жұмысының объектісі- Қазақстан Республикасында суррогат ана болу келісімшартын жасасу және орындаудан және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдануға байланысты қатынастарды реттейтін нормалармен қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданудан пайда болатын қоғамдық қатынастар.

Зерттеу жұмысының пәні- отбасы құқығы және азаматтық заңнамалары, суррогат ана мен осы саладағы тәжірибешілердің еңбектерін, отандық және шетелдік сот және құқық заңнамасын қолдану тәжірибесі.

Зерттеу жұмысының жаңалығы. Қазақстан Республикасының суррогат ана болу келісімшарты және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды өзге мемлекеттермен құқықтық тұрғыдан салыстырып, алғашқы мемлекеттік тілде зерттелген жұмыс болып табылады.

Зерттеу жұмысының әдістемелік негізі. Жалпы ғылыми диалектикалық таным әдісінен және одан туындайтын жеке ғылыми әдістерінен; тарихи-

құқықтық; салыстырмалы-құқықтық, логикалық, жүйелік-құрылымдық әдістерінен тұрады.

Қорғауға шығарылатын негізгі тұжырымдар:

1. Отандық тәжірибеде суррогат ана болу келісімшартының ақысыз түрде орын алатыны зерттеуде қарастырылған, ал заңнамада тікелей сыйақы төлене отырып шарт жасалатыны тілге тиек етілген. Сондықтан ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 1-бабының 34-тармағына толықтыру ұсынылады, яғни «суррогат ана болу - тараптардың келісім негізінде суррогат ана болу келісімшарты сыйақы (ақылы) төлене отырып не сыйақысыз (ақысыз), суррогат ана мен ерлі-зайыптылар немесе балалы болғысы келетін адамдар (некеде тұрмайтын адамдар) арасындағы келісімшарт бойынша, күні жетпей босану жағдайларын қоса алғанда, бала (балаларды) көтеру және туу».

2. Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 1-бабы 35-тармағын толықтыру ұсынылады, яғни «суррогат ана болу келісімшарты - некеде тұрған ерлі-зайыптылармен, сонымен қатар балалы болғысы келетін жалғызбасты әйелдер қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану жолымен бала көтеруге және босануға өз келісімін берген әйел арасындағы нотариалды куәландырылған жазбаша келісімшарт.

3. Суррогат ана болу келісімшарты, бұл - аралас құқықтық сипаттағы келісімшарт ретінде қарастырамыз. Яғни бұл келісімшартты, бірінші азаматтық-құқықтық сипаттағы келісімшарт ретінде және отбасылық құқықтық сипаттағы келісімшарт ретінде танимыз. Азаматтық құқықтық сипаттағы келісімшарт ретінде қарастырамыз, себебі келісімшарттың пәні (қызмет көрсету), төлем бағасы мен төлеу тәртібі, қатысушы тараптардың құқықтары мен міндеттері, және тараптар міндеттемені орындамаса, не тиісінше орындамаса жауаптылығы және т.б. қарастырылады. Отбасылық құқықтық сипаттағы келісімшарт ретінде қарастыруымыздың себебі, суррогат ана келісім шарты негізінде баланың дүниеге келуі және одан кейінгі салдары қарастырылады.

4. Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 56-шы бабының 1-ші тармағына толықтыру ұсынылады, яғни суррогат ана болуға тілек білдірген әйелдің жас мөлшері жиырмадан отыз беске дейінгі жаста (туыс емес болған жағдайда), ал туыс болған жағдай да жас мөлшерін жиырма жастан жоғары, медициналық ұйымның қорытындысымен расталған, қанағаттанарлық тән денсаулығы, психикалық және репродуктивтік денсаулығы, сондай-ақ өзінің дені сау баласы болуға тиіс. Ұсынылып отырған өзгерістер

әйелдердің жасына қарамастн суррогат ана болу мүмкіндігімен сипатталған. Бұл жағдайда басты критерий нақты жас мөлшерінен басқа, әйелдің денсаулығына байланысты болады.

5. Шет мемлекеттердің суррогат ана болу келісімшарт негізінде, яғни тәжірибесі бойынша, Қазақстан Республикасының заңнамасына адамның қайтыс болғаннан кейінгі көбеюді жүзеге асыру мүмкіндігін, құқықтық реттеу негізінде тапсырыс берушінің біреуі (ер адам) қайтыс болғаннан кейін оның биоматериалы негізінде ҚРТ әдісі арқылы бала туылу мүмкіндігін қарастыруға негіз береді. Сондықтан ҚР"Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" кодексінің 58-ші бабының 4-ші тармағына сәйкес, «суррогат ана болу келісімшарт жасаудың және оның тапсырыс берушінің бірі (ер адам)ол тірі кезінде биоматериалды қалдыруға және оны пайдалануға рұқсат берген жағдайда, тараптардың жазбаша нотариалды куәландырылған келісімі негізінде қайтыс болған адамның, яғни тапсырыс беруші қайтыс болғаннан кейін де ҚРТ негізінде бала туу» ұсынылады.

Зерттеу жұмысының нормативтік негізі. Қазақстан Республикасының Конституциясы⁴, Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексі⁵, Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандығы №268-ХІ⁶, Қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды жүргізу қағидалары мен шарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 15 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-272/2020 бұйрығы⁷. ҚР "Халық

---

⁴Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы жылғы 30 (2019.23.03. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) <https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005029> (қарау күні: 23.11.2020 жыл)

⁵Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі<<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518>> (қарау күні: 23.11.2020 жыл)

⁶Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандығы №268-ХІ< <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000>>

⁷ Қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды жүргізу қағидалары мен шарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 15 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-272/2020 бұйрығы<https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33946040>(қарау күні: 23.11.2020 жыл)

денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі" кодексі, РФ «Отбасы туралы» Кодексі⁸.

Апробация: Зерттеу жұмысының мазмұны мен қорытындыларын қамтитын мақалалар басылымында жарияланды. Олар:

1. Қазақстан Республикасындағы суррогат ана келісім-шартының құқықтық табиғаты. // Молодой ученый // научный журнал. № 11(301) 2020ж. – 271-273 бб.

2. Шет елдеріндегі және Қазақстан Республикасындағы суррогат ана келісім-шартындағы құқықтық реттеу ерекшеліктері. // Молодой ученый // научный журнал. № 11(301) 2020ж. – 269-271 бб.

Зерттеу жұмысының құрылымы. Зерттеу жұмысы кіріспеден, қысқартылған сөздерден, 2 бөлімнен, қорытынды және пайдаланған әдебиеттер тізімінен тұрады.

---

⁸ Закон РФ от 21-Семейный кодекс Российской Федерации" от 29.12.1995 N 223-ФЗ (ред. от 06.02.2020) <<http://www.consultant.ru/>> (қарау күні: 23.11.2020 жыл)

I БӨЛІМ. СУРРОГАТ АНА БОЛУ КЕЛІСІМШАРТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАБИҒАТЫ

A. Суррогат ана болу келісімшарт институтының мәні

1. Суррогат ана болу келісімшартының түсінігі және қалыптасуы

Отбасысының мемлекет пен әр адам өміріндегі қаншалықты маңызды екенін бәріміз білеміз. Өйткені отбасында жеке адамның негізгі дүниетанымының негіздері, оның әлеуметтік қасиеттері қалыптасады. Отбасылық басымдылық идеологиясы көптеген құқықтық актілерде белгіленген, өйткені салауатты отбасы кез келген қоғам мен мемлекеттің тұрақтылығы мен гүлденуінің кепілі болып табылады. Соңғы бірнеше жылда қосалқы репродуктивтік технологиялардың дамуы айтарлықтай өсті. Бұл прогресс әйелдерде де, ерлерде де репродуктивтік денсаулығының едәуір нашарлауы бар адамдарға отбасын құруға мүмкіндік береді. Сондықтан да суррогат ана туралы мәселе моральдық тұрғыдан да, заң жағынан да күрделі болып табылады. Қазіргі таңда Қазақстанда мемлекеттік мәселелерінің бірі - демократиялық ахуал болып табылады. Сол себепті де еліміздің заң шығарушылар оны шешудің бірқатар шараларын ұсынды. Өз кезегінде мемлекет қабылдаған бірқатар шараларға суррогат ана болу келісімшарт негізіндегі қызмет көрсету жатады.

Қазіргі уақытта адамдар арасында бедеулік өзекті мәселе болып табылады, оған ғалымдар тәжірибеде көп көңіл бөлуде екенін байқаймыз. Қазақстанда соңғы жылдары туудың төмендеу тенденциясы байқалғаны және ҚР денсаулық сақтау министрлігі ҚРТ үлкен үміт артқаны белгілі. Осылайша Қазақстандағы ҚРТ қызметінің қазіргі жағдайы мен динамикасы да ғылыми және тәжірибелік қызығушылық тудырып отыр⁹.

---

⁹Прудникова М.Ю. Правовые проблемы суррогатного материнства//<<https://articlekz.com>>

Суррогат ана болу бағдарламасының отыз жылдан аса тарихы бар. Ұлыбританияда 1985 жылы П.Стептоу мен Р. Эдвардс алғаш рет бедеулікті емдеу үшін суррогат ана болуды пайдалануды ұсынды, ал 1989 жылы оны сәтті жүзеге асырды¹⁰.

Ф.Шенфилд және өзге ғалымдардың айтуы бойынша, «Суррогат ана» термині әйелдің жүктілігін, баланың туылуын және оны әлеуетті немесе генетикалық ата-аналар деп аталатын басқа адамға немесе жұпқа беруді білдіреді¹¹. Қысқасы, суррогат ана-бұл бала көтеретін және туатын әйел, ал заңды ата-ана-бұл баланы тәрбиелейтін адам.

Луиза Браун 1978 жылы ұрықтандыру арқылы туылған алғашқы бала. Тұңғыш қазақстандық бала «пробиркадан» 1996 жылы дүниеге келген. Бүкіл әлемде 1 миллионнан астам осындай балалар дүниеге келді. Жылына 30 мыңға жуық адам дүниеге келеді¹².

Ф. Зегерс-Хохшильд, Г.Д. Адамсон және т.б. ғалымдардың дәлелдеуінше, суррогат ана болу қызметі екі негізгі түрге жіктеледі: гестациялық суррогат (мұнда суррогат ана генетикалық емес, баланың биологиялық анасы) және дәстүрлі суррогат (мұнда суррогат ана биологиялық және генетикалық ана). Гестациялық суррогат ана болу кезінде потенциалды ананың немесе донордың жұмыртқасын экстракорпоральды ұрықтандыру жүзеге асырылады, мұндай жағдайда баланы көтеретін әйел (гестациялық курьер) баламен генетикалық байланысы жоқ¹³. Біздің ойымызша, суррогат ана болу келісімшарты ерікті түрде де, ақылы немесе ақысыз жүзеге асырылуы мүмкін.

---

¹⁰Исакова, Э. В., Корсаков, В. С., Громыко, Ю. Л. Опыт реализации программы «Суррогатное материнство». Проблемы репродукции. 2011. №3. С.23-28.

¹¹ Шенфилд Ф., Пеннингс Г., Коэн Дж., Деврой П., Деверт Г., Тарлацис Б. 10-ая Целевая группа по этике и праву Европейского Общества по вопросам репродукции человека и эмбриологии (ESHRE): суррогатное материнство. Репродукция человека (жур.) 2005г.; 20:2705–2707.

¹² Если вы решились на ЭКО, или Что нужно знать о процедуре экстракорпорального оплодотворения Оригинал статьи <<https://www.kp.ru/guide/protsedura-ieko.html>>

¹³Зегерс-Хохшильд Ф., Адамсон Г.Д., де Музон Ж., Ишихара О., Мансур Р., Нигрен К., Салливан Е., ван дер Поельот имени ICMART и ВОЗ. Пересмотренный глоссарий по терминологии ВРТ Международного комитета по мониторингу вспомогательных репродуктивных технологий (ICMART) и Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ). Репродукция человека (жур.) 2009г.; 2683–2687.

П.Р. Бринсденнің пікірінше, жүктілік кезінде әйелдің өміріне қауіп төндіретін кейбір аурулар (мысалы, жүрек ақауы және бүйрек жеткіліксіздігі), егер болашақ ананың бала туылғаннан кейін оған қамқорлық жасау үшін жеткілікті денсаулығының болмауы және оның салдарынан өмір сүру ұзақтығы қысқа болу қаупі анықталса, онда суррогат ана болу келісімшарт қызметіне жүгінудің бірден-бір көрсеткіші болып табылады¹⁴. Көбінесе эмбрионды қалыптастыру үшін генетикалық материалды (сперматозоидтар мен ооциттер) бала көтеретін адамдар қамтамасыз етеді.

Суррогат ана болу құқығының құқықтық институт ретінде ежелгі уақытта пайда болған. Суррогат ана болудың алғашқы көріністері ежелгі Риммен және ежелгі Грециямен байланысты, онда суррогат ана мен оның туған баласы арасында генетикалық байланыстың болу фактісін білдіретін дәстүрлі суррогаттық белгілі болды. Тарихи тұрғыдан, суррогат ана қызметінің басты ерекшелігі, ол суррогат ананың баланы ұрықтандыру кезінде эмбрионды имплантациялау процесін қолдана отырып, оның жүкті болу фактісі болып табылады.

Суррогат ана болуды әр елде мүмкіндігінше құқықтық табиғатына сәйкес анықтама беруге тырысқан. Г.С. Боброва мен Д.Г. Хабибулина «Суррогат ана болуды құқықтық реттеу мәселелері» атты ғылыми мақаласында: «Суррогат ана болу дегеніміз бұл суррогат ана мен жыныстық жасушалары ұрықтандыру үшін қолданылған медициналық себептер бойынша бала көтеру және туу мүмкін емес ата-аналар немесе жалғыз басты әйел арасында жасалған келісім бойынша баланың туылуы деп көрсеткен¹⁵. Әрине, оның пайдасы айқын, өйткені оны қолдану елдегі демографиялық жағдайдың жақсаруына, сондай-ақ мемлекеттің отбасын, ана мен баланы қорғау жөніндегі конституциялық міндетін жүзеге асыруға ықпал етеді.

Бүгінгі таңда суррогат ана болу институтының ұстанымы қоғамда моральдық-этикалық тұрғыдан да, құқықтық жағынан да жоғары мақсатқа ие, өйткені бұл моральдық қанағаттану мен материалдық сыйақы ала отырып, өз еркімен бала көтеруге және бала тууға мүмкіндігі бар әйелдің баласыз отбасына көмектесуінде көрсетілген жоғары сипатқа ие.

---

¹⁴ Бринсден П.Р. Суррогатное материнство. Репродукция человека, обновление (жур.) 2003г. 483–491.

¹⁵ Боброва, Г.С. Проблемы правового регулирования суррогатного материнства / Г.С. Боброва, Д.Г. Хабибулина // Приамурский государственный университет им. Шолом-Алейхема. 2017. Т. 2. № 1. С. 127-130.

Осыған байланысты Ю. В. Дьякова «Суррогат ана болу келісімшартының құқықтық табиғаты» атты еңбегінде былай деп жазды: «Суррогат ана болу келісімшартымен ақылы қызмет көрсету шарты сөзсіз ұқсастыққа ие, сондықтан оны Ресей Федерациясының Азаматтық кодексінің 39-тарауының ережесімен реттелетін шарттар тізіміне енгізу керек, қарастырылып отырған келісім-шартта ақысыз қызмет көрсету белгілері болғанына қарамастан, ол көбінесе ақылы болып табылады»¹⁶.

Л.К. Айвар өзінің «Суррогат ана болуды құқықтық қорғау» атты мақаласында: «Суррогат ана болу, басқа азаматтық-құқықтық қатынастар сияқты, Тараптар арасында жасалған, ерекше назар аудару қажет шартпен нақты реттелуі тиіс», - деп жазады¹⁷.

Біздің түсінігімізше, суррогат ана болу туралы келісімшарты Қазақстанда көптеген мәселелерге тап болады, олардың ең бастысы суррогат ана болу институтын, демек, суррогат ана болу туралы шартын қоғамдық мойындамау болып табылады. Бұл шарт барлық елдердің осындай мүмкіндігі жоқ азаматтар үшін бала туу мәселесі сияқты маңызды мәселелерді шешуге арналған.

Бүгінгі таңда суррогат ана болу туралы келісімшарт АҚШ ең көп таралған, дегенмен ол көп жағдайда өтелмелі негізге ғана ие болды. Соған қарамастан АҚШ суррогат ананың баланы генетикалық ата-аналарға беруден бас тарту жағдайлары мәселеге айналуда¹⁸.

Ресейде ғана емес, Қазақстанда да суррогат ана болу әдісін қолдану бүгінде әлемдік тәжірибені ескере отырып, суррогат ана болу туралы келісімшарттың неғұрлым тереңдетілген заңнамалық реттеуді талап ететіндігімен келісу қажет. Дамыған және дамушы елдердің заңнамасын талдау суррогат ана сияқты институт медицина, психология және құқықтанудың жетістіктеріне байланысты жеткілікті дамығанын көрсетті¹⁹.

---

¹⁶ Дьякова, Ю. В. Правовая природа договора суррогатного материнства / Ю. В. Дьякова. -Текст: непосредственный // Право: современные тенденции: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, октябрь 2018 г.). -Краснодар: Новация, 2018. -С. 41-43.

¹⁷ Айвар, Л. К. Правовая защита суррогатного материнства / Л. К. Айвар// Адвокат. - 2006. -№ 3. -с. 13–19.

¹⁸ Уакпаева Г.А. Суррогатное материнство по законодательству РК. – М.: «Юрист»,2012. - с.177

¹⁹ Исакова, Э.В. Опыт реализации программы «Суррогатное материнство» / Э.В. Исакова, В.С. Корсак, Ю.А. Громыко // Проблемы репродукции. – 2001. – № 3. – С. 26.

Қазақстанда суррогат ана болу институтын заңнамалық реттеу жеткіліксіз, ол азаматтардың белгілі бір санаттарына жасанды ұрықтандыру және эмбрионды имплантациялау құқығын ғана береді және экстракорпоралдық ұрықтандыру әдісін пайдалану кезінде туындайтын көптеген басқа мәселелер туындап отырады. Адамның көбеюіне қатысты мәселелерді заңнамалық шешуде мемлекеттің жаңа медициналық технологияларға қатынасы маңызды емес: жасанды ұрықтандыру, эмбрион имплантациясы, суррогат ана және т.б. бұл, әрине, суррогат ана туралы келісімнің ерекше моральдық-этикалық сипатына байланысты, бұл ерекше отбасылық жеке құқықтық қатынастарды тудырады²⁰.

Бұл ретте суррогат ана-бұл «суррогат ана болу шартына сәйкес тапсырыс берушілер үшін қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданғаннан кейін ұрық көтеретін және бала (балалар) туатын әйел²¹».

Сонымен қатар, суррогат анаға қойылатын міндетті талап - қанағаттанарлық физикалық, психикалық және репродуктивтік денсаулық. Тексеру, әдетте, «тапсырыс берушілер» суррогат ана болу бағдарламасын жүргізуге шарт жасасатын медициналық мекемеде жүргізіледі. Репродуктивті медицина институты зерттеудің маңызды сәттерінің бірі-психологтың пікірі, ол суррогат анамен не болып жатқанын білетініне көз жеткізу үшін егжей-тегжейлі сөйлеседі.

Репродуктологтардың айтуынша, суррогат ана болу саласындағы отандық заңнама ерекше, ең алдымен, баланың генетикалық анасын босанғаннан кейін бірден баланың анасы ресми түрде жазады, және сол сәттен бастап суррогат ананың бұл балаға ешқандай қатысы жоқ. Бұған мысалы ретінде, көрші Ресейде генетикалық ата-аналар суррогат ана баладан бас тартқаннан кейін ғана ресми ата-анасы деп танылады²².

Қазақстанның заңнамасы суррогат ана болу қызметі даму сатысында және оған елеулі түзетулерді қажет етеді. Біріншіден, бұл суррогат ана мен генетикалық ата-ана арасында пайда болатын азаматтық-құқықтық

---

²⁰ К оценке достаточности правового обеспечения вспомогательных репродуктивных технологий и суррогатного материнства //Теория и практика общественного развития< <https://cyberleninka.ru>>

²¹ Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі<<http://adilet.zan>>(қарау күні: 23.11.2020жыл)

²² Шакенова Ж. Суррогат ана болуға белгіленген талаптар <<https://atr.sud.kz>>

қатынастарға қатысты. Заңнамалық шоғырланудың жекіліксіз болғанына қарамастан, суррогат ана болу келісімшарты тәжірибеде кең қолданылуына байланысты, бұл келісімшартының құқықтық сипатын көпжақты мәміле, азаматтық-құқықтық өзара келісім ретінде анықтауға болады. Заманауи ғылымының өзекті мәселелерінің бірі еліміздегі репродуктивтік технологияларды құқықтық реттеу негіздері болып табылады. Атап өткендей бірнеше ондаған жылдар бұрын эмбриондарды қатыруға, суррогат ана механизмін қолдануға клондауды жасауға мүмкіндік технологиялар болған жоқ. Бүгінгі таңда құқықтық жағдайы болмаған жағдайдың өзінде де клиникалар репродуктивтік технологияларды кең қолданылуда. Осыған байланысты осы әлеуметтік құбылысты оның ішінде құқықтық аспектімен моральдық жағы бар халықаралық қатынастар шеңберіндегі құқықтық реттеуді жетілдіруді қажет етеді. Бұл көбінесе суррогат анаға байланысты. Оның құқықтық негізі суррогат ана мен ерлі-зайыптылардың арасындағы жасалған келісімшарт болып табылады. Осыған байланысты осы шарттың құқықтық табиғаты және сәйкесінше осы шарттың бостандық шекаралары мен реттеудің императивті әдісі арасындағы байланыс туралы сұрақ туындайды. Сонымен суррогат ана болу туралы келісімшартты реттеу саласында мамандырылған ғылыми заңгерлер екі ұстанымға ие болды, біріншісі суррогат ана болу келісімшартын азаматтық құқыққа жатқызса, ал екінші жағы отбасылық келісімшартын ұстануда. Дегенмен, суррогат ана болу келісімшарт бойынша пайда болатын азаматтық құқықтық қатынастары қолданылады. Келісімшартқа сәйкес азаматтық құқықтар мен міндеттерді белгілеу, өзгерту немесе тоқтату туралы екі немесе одан да көп адамдар арасындағы келісім болып танылады. Суррогат ана болу келісімшартының құқықтық сипатына қатысты әр түрлі пікірлер айтылды. Көптеген Ресей авторлары суррогат ана болу келісімшартының азаматтық құқықтық сипатта қарастырылмайтынын атап өтті. Олардың ұстанымын қолдай отырып ғалымдар осы келісімінің мәні мен объектісінің нақты анықтамасының жоқтығына сілтеме жасайды. Өйткені олардың пікірінше адам өмірі мен баланың берілуі мұндай жағдайда қарастырылмайды делінген. Пестрикованың пікірінше суррогат ана болу келісімшартындағы азаматтық құқық ретінде жіктеудің күрделілігі бұл жағдайда пайда болатын қатынастардың ерекшеліктерін толық көрсетпейтін азаматтық құқықтық жауапкершілік шараларын қолдану мүмкіндігіне байланысты²³. Сонымен

---

²³ Пестрикова А.А. Правовая природа договора о суррогатном материнстве //

бірге суррогат ана болу келісімшарты көбінесе шарттық міндеттемелерді өтетелгін негізде орындайды, ал оған төленген сыйақы шарттын ажырамас бөлігі болып табылады. Сондықтан жоғарыда атап кеткендей келісімшартынын бұл түріне азаматтық құқықты қолдануды үзілді-кесілді жоққа шығарады, ал суррогат ана келісімшартын жасау фактісінен туындайтын құқықтық қатынастар азаматтық және отбасы құқығы тұрғысынан қарастырылуы мүмкін. Суррогат ана болу туралы келісімшартқа және оған азаматтық-құқықтық нормаларды қолдану туралы пікірді, Л.К. Айвар былайша пайымдайды; суррогат ана болу келісімшарты азаматтық-құқықтық қатынастар яғни, бала көтеру процесінде ешқандай мәселелер болмауы үшін (мысалы, баланы өзінің генетикалық ата-анасына беруден бас тарту сияқты) келісімшартпен нақты реттелуі керек деп түсіндірген²⁴. О.Ю. Лебедеваның айтуынша, суррогат ана болу келісімшарт отбасылық-құқықтық шарттардың ерекше түріне жатады деп түсіндірген²⁵. Ал Б.Н. Жуковтың айтуынша суррогат ана болу келісімшартын азаматтық-құқықтық келісімшарт ретінде жіктеуге болмайды, бұл өз кезегінде оған азаматтық заңнаманы қолдануға мүмкіндік бермейді, сонымен қатар бұл баланы суррогат анаға беру келісімнің мәні бола алмайтындығына байланысты²⁶. Ал бірқатар заңгерлер Богданова Г.В.²⁷, Стеблева Е.В.²⁸, суррогат ана болу келісімшартын отбасылық құқықтық сипаты тұрғысынан ұстанады. Тағы бір топтың өкілдері С.Ю. Чашкова²⁹, С.П. Журавлева

Актуальные проблемы частноправового регулирования: материалы VI
Международной научной конференции молодых ученых. — Самара, 2006. — 548 с.

²⁴ См. Айвар Л.К. Правовая защита суррогатного материнства // Адвокат. - 2012. - № 3. – С. 33.

²⁵ См. Лебедева О.Ю. Некоторые проблемы правового регулирования вспомогательной репродукции в свете нового ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации» // Медицинское право.- 2012. - № 2. – С. 16.

²⁶ См. Жуков Б.Н. О некоторых вопросах установления отцовства в добровольном порядке, не урегулированных действующим законодательством // Семейное право. - 2004. - № 2. – С. 8.

²⁷ См. Богданова Г.В. Проблемы правового регулирования личных и имущественных отношений между родителями и детьми: Дис. ... к.ю.н. Саратов, 1999. – С. 80.

²⁸ Стеблева Е.В. Проблемы реализации прав участников отношений суррогатного материнства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2012. - 18 с.

²⁹ См. Чашкова С.Ю. Система договорных обязательств в российском семейном праве: Автореф. ... к.ю.н. М., 2004. – С. 21.

³⁰ суррогат ана болу келісімшартын азаматтық немесе отбасы құқығына жатқызбайды оны аралас келісімшарт ретінде белгілейді. А.А. Бабаеваның пікірінше, суррогат ана болу туралы келісімшарт азаматтық-құқықтық және отбасылық-құқықтық сипаттағы жағдайларды қамтитын салааралық және жан-жақты келісім, және олардың құқықтық реттелуі, ең алдымен, азаматтық заңдардан, отбасы құқығының заңдарын ұқсастығын қолдану керек деп санайды ³¹. Келісімнің азаматтық-құқықтық табиғаты басқа дәлелдермен негізделген. А.А Пестрикова келесі қорытындыны ұсынады; тараптар арасында жасалған келісімде суррогат ана қолданған жағдайда келісімшарттың белгілері болады деп түсіндіреді ³². Біріншіден, тараптардың еркі мен ерік-жігерінің сәйкес келуі, екіншіден, белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталған тараптардың ерік-жігерін білдіретін келісімнің жазбаша нысаны, үшіншіден, шарт талаптары тараптардың өзара құқықтары мен міндеттемелерін туғызады. В.В Шадриннің айтуынша, бұл суррогат ана болу келісімшарт, азаматтық-құқықтық мәміле түрі, сонымен бірге отбасылық заңмен реттеледі ³³. Қазақстандық заңнама нормаларын және суррогат ана болу туралы келісімшарт заңгерлерінің пікірлерін ескере отырып, олардың қарым-қатынасы азаматтық кодекстің нормаларымен де, және де отбасы құқығының нормаларымен де реттеледі.

Жоғарыда айтылғандай, суррогат ана болу келісімшарт туралы ережелер Қазақстан Республикасының «Неке(ерлі-зайыптылық)және Отбасы туралы» кодексінде көзделген. Азаматтық құқықтық сипаттағы келісімшарт ретінде қарастырамыз, себебі келісімшарттың пәні (қызмет көрсету), төлем бағасы мен төлеу тәртібі, қатысушы тараптардың құқықтары мен міндеттері, және тараптар міндеттемені орындамаса, не тиісінше орындамаса жауаптылығы, некенің бұзылуы, баладан бас тарту жағдайлары және т.б. қарастырылады. Отбасылық құқықтық сипаттағы келісімшарт ретінде қарастыруымыздың себебі, суррогат ана болу келісімшарты негізінде эмбрионды имплантациялау, баланың дүниеге

---

³⁰ Журавлева С.П. Место договора о суррогатном материнстве среди других гражданско-правовых договоров // Современное право. - 2011. - № 4. – С. 64.

³¹ Бабаева А.А. Правовая природа договора суррогатного материнства //Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. - 2015. - № 2 (57). – С. 78.

³² См. Пестрикова А.А. Обязательства суррогатного материнства: Дис. ... к.ю.н. Самара, 2007. – С. 111.

³³ Шадрин В.В. Правовая природа суррогатного материнства// Молодой ученый. 2015. № 22. С. 641-645.

келуі, баланы тиісінше тапсырыс берушілерге беруі және одан кейінгі салдары қарастырылады. Осылайша, ерлі-зайыптылардың суррогат анамен жасалған келісімшарты азаматтық-құқықтық және отбасылық-құқықтық сипаттағы шарттарды қамтитын келісімнің ерекше түрі деп айтуға болады. Сонымен қатар, келісімшарттан туындайтын қатынастарды реттеу азаматтық және отбасылық заңнамадан туындайтынын, яғни онда осы құқық салаларында анықталған шарттар бар екенін атап өткен жөн.

Жоғарыда келтірілген зерттеулерге сүйене отырып, суррогат ана болу келісімшарты аралас шарт екендігіне анықтама берген С.Ю. Чашкова мен С.П. Журавлеваның пікірлерін құптаймыз. Себебі, суррогат ана болу келісімшартынан туындайтын қатынастар азаматтық құқықтық және отбасылық құқықтық сипатқа ие болатынын көруге болады. Яғни, азаматтық құқықтық сипаттағы қызметтерді көрсетуге бағытталған шарттың мәні белгілі-бір қызмет түрін көрсету(суррогат ана мен тапсырыс берушілер арасындағы қатынас) .Келісімге сәйкес азаматтық құқықтар мен міндеттерді белгілеу, өзгерту немесе тоқтату туралы екі немесе одан да көп адамдар арасындағы келісім болып танылады. Ал, отбасылық құқықтық қатынасты айтатын болсақ, жоғарыда көрсетілгендей эмбрионды имплантациялау, баланы дүниеге әкелу сонымен қатар баланы ата-анасына тіркеу мәселелерімен байланысты.

Отбасы құқығының нормаларына сәйкес генетикалық ата-аналар мен суррогат ана арасындағы қатынастар суррогат ана болу келісімшарт негізінде туындайтынын көруге болады. Сонымен қатар, жоғарыда көрсетілген тұжырымдарға сәйкес бұл келісім екі жақты сипатқа ие болып келеді.ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 1-бабында, суррогат ана болуға түсінік берген кезде ақылы түрде құрсақ көтеру және тууды айтып өткен, соған сәйкес суррогат ана болу ҚР ақысыз жүргізілмейтіні көрсетілмеген. Е.В. Григорович, қандайда бір өтемсіз, ұрпақсыз қалған ерлі-зайыптыларға өз ниетімен көмегін бергісі келген әйел, құрсақ көтеруге және тууға келісімін берген әйел жүктілігі және босануы жақсы өтуі үшін көп тырысады³⁴. Бұл пікірімен Л.Ю. Грудцина да келіседі, оның айтуынша суррогат ана болу келісімшарты өтемсіз ұрпақсыз қалған ерлі-зайыптыларға ұрпақ қалдыруы үшін көмек көрсету болуы

---

³⁴ Е.В. Григорович, Искусственное оплодотворение и имплантация эмбриона // Семейно правовой аспект.-С.74.

тиіс³⁵. Халықаралық актілер мен бірқатар мемлекеттердің заңдарын талдау негізінде ақылы және ақысыз суррогат ана болу келісімшарт екендігі туралы қорытынды жасауға болады. Тиісінше бұл жағдайларды ажырата алуымыз керек. Қазіргі таңда суррогат ана болу келісімшартының табиғатын зерттейтін ғалымдар әлі күнге дейін бір нақты шешімге келмеді. Митрякова В.А.³⁶, Фетисова О.В.³⁷, Борисова Т.Е.³⁸ сияқты ғалымдар суррогат ана болу туралы келісімшартты ақылы қызмет көрсету шартымен ұқсастығына назар аударуды ұсынды. Атап айтсақ С.П. Журавлева суррогат ана болу келісімшартын ақысыз деп санаса³⁹, ал Е.С. Митрякова суррогат ана болу келісімшартын ақылы және ақысыз төлем болуы мүмкін делінген. Осыған орай суррогат ана болу келісімшартын ақылы немесе ақысыз болуы абден мүмкін, оған себеп мысалға тапсырыс берушілердің жақын туыстары суррогат ана болуы ықтимал⁴⁰. Л.Б. Ситдикова бұл келісімшарттардың арасындағы айырмашылықты яғни, бұл суррогат ана болу келісімшарттың ақысыз негізде жүзеге асырылуы мүмкін екендігінде, және бұл оны шарттық қызмет көрсетудің ішкі түріне жатқызу мүмкіндігін жоққа шығарады⁴¹. Тапсырыс берушілердің мұндай талапты орындауға қаражаттары жеткіліксіз екендігі анық болғандықтан, суррогат ана көмегіне жүгіне алмайды. Мысалы 21 жастағы Жасмин бала кезінде қатерлі ісіктен аман қалып, аналық безі мен жатыр түтіктерін алып тастауға мәжбүр болды. Қыз бен оның жігіті бала туралы ойлаған кезде дәрігерлер суррогат ана болу олардың жалғыз мүмкіндігі болуы мүмкін деп айтқан. Бірақ, жас отбасы мұндай қызметке ақшаның қиындығынан қол жеткізе

---

³⁵ Л.Ю. Грудцина Словарь справочник по семейному праву Росси. М.: Эксмо, 2006.-С.-200

³⁶См. Митрякова Е.С. Правовое регулирование суррогатного материнства в России: Дис. ... к.ю.н. Тюмень, 2006. – С. 82.

³⁷ См. Фетисова О.В. Бездетные семьи в России: пути решения проблемы // Семья и дети. Труды Института государства и права РАН. М., 2008. № 2. С.59.

³⁸ См. Борисова Т.Е. Суррогатное материнство в Российской Федерации: проблемы теории и практики: монография. М.: Проспект, 2012. С.26

³⁹ Журавлева С.П. Место договора о суррогатном материнстве среди гражданско-правовых договоров / С.П. Журавлева // Современное право. - 2014. - № 4. – С. 64 – 66

⁴⁰ См. Митрякова Е.С. Правовое регулирование суррогатного материнства в России: автореф. дис. ... к.ю.н. / Е.С. Митрякова. – Тюмень, 2006.

⁴¹ Ситдикова Л.Б. Понятие и правовая природа договора суррогатного материнства. Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Юридические науки, 2014. № 4 (16). С. 83.

алмады. Жасминнің анасы, 39 жастағы Сабрина Боули суррогат ана болуға келісімін береді ⁴². Мұндай жағдайлар туралы есту қаншалықты таңқаларлық болса да, репродуктивтік технологияларды дамытудың арқасында бүгінде бұл қалыпты жағдайға айналууда. Нәтижесінде, аналар балаларына тегін көмектесуге дайын және көптеген отбасылар үшін бұл жағдайдан шығудың бірден-бір жолы. Сол себептен, ата-ана болуға ниет білдіруші тұлғалардың мүмкіндіктерін біраз кеңейтіп, заң жүзінде бұл мәселелерді реттеу керек. Сонымен қатар ҚР суррогат ана болу келісімшартының 30% өтеусіз жасалады, яғни жақын туыстары мысалы, достары, әпкелері және басқа туыстары мүмкін ⁴³. Жоғарыда келтірілген зерттеулерге сүйене отырып, суррогат ана болу келісімшарты ақылы және ақысыз болатыны туралы Е.С. Митрякованың пікіріне қосылуға болады. Жоғарыда көрсетілгендей суррогат ана болу келісімшарты ақысыз болған жағдайда тапсырыс берушілердің жақын туыстары суррогат ана қызметін тегін көрсететінін тәжірибеден де көруге болады. Сол себепті де ҚР «Неке (ерлі - зайыптылық) және отбасы туралы» кодекстің 1-ші баптың 34-ші тармағына толықтыруды енгізуді ұсынамыз.

2. Репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданудың құқықтық салдары

Отбасындағы бедеулікті емдеудің жаңа әдістерінің пайда болуы медицинаның қарқынды ғылыми-техникалық прогресінің және ең алдымен жоғары технологиялық жабдықтардың пайда болуының арқасында мүмкін болды ⁴⁴.

Көптеген жылдар бойы демографиялық мәселе мемлекет үшін маңызды. Бірақ, қазір оны шешу үшін көптеге шаралар қабылдануда. Репродуктивтік технологияларды қолдану кез-келген басқа сияқты медициналық қызмет болып табылады. Медициналық мекемелердің де, пациенттердің де теріс

---

⁴² Бабушки которые рожают себе внуков <<https://rebenok.by/inf/features/27505-babushki-kotorye-rozhayut-sebe-vnukov-nevydumannye-istory.html>>

⁴³ Суррогатное материнство в Казахстане: 30 % сделок совершается бесплатно <<https://almaty.tv/news/obschestvo/1744-surrogatnoe-materinstvo-v-kazakhstan-30-percent-sdelok-sovershaetsya-besplatno>>

⁴⁴ Капралова, А. Е. Проблемы законодательного регулирования вспомогательных репродуктивных технологий / А. Е. Капралова.- Текст : непосредственный // Актуальные проблемы права : материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Москва, декабрь 2017 г.).- Москва : Буки-Веди, 2017.- С. 62-65.

пайдалануын болдырмау үшін осы саланы тараптардың әрқайсысының құқықтары мен міндеттерін жеткілікті түрде егжей-тегжейлі және нақты анықтайтын заңдар енгізу арқылы қорғау қажет⁴⁵.

Осыған қатысты М.Н. Малейнаның пікірінше, ұрпақты болудың қосалқы репродуктивтік технологиялары арқылы емделіп жатқан азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғау мақсатында ҚРТ әдістерін қолдануды регламенттейтін заңда ҚРТ қолдану арқылы, сондай-ақ эмбриондармен кез келген іс-әрекеттер эмбриондарды жасау кезінде генетикалық материалы пайдаланылған адамдардың жазбаша келісімі болған кезде ғана жүзеге асырылуы мүмкін деген ережені бекіту қажеттілігі мәселе болып табылады⁴⁶. Жоғарыда аталған мәселе бойынша да, көптеген сурағат ана болу келісімшарт мәселесіне қатысты кейбір мәселелер заңнамалық деңгейде шешілген жоқ: мысалы генетикалық ата-ана қайтыс болғаннан кейін жасанды ұрықтандыру және эмбрион имплантациясы; неке бұзғаннан кейін немесе ерлі-зайыптылар-генетикалық ата-аналар қайтыс болғаннан кейін криоконсервіленген (мұздатылған) эмбриондарды пайдалану; эмбриондарды жою; некеде тұрмайтын адамның өтініші бойынша эмбрионды алу және оны имплантациялау; тапсырыс беруші генетикалық ата-ананың немесе суррогат ананың рәсімдерді жүргізуге бұрын берілген келісімнен бас тартуы. Бұл салада арнайы құқықтық деңгейде болмауы донорлық қатынастар тәжірибесінде көптеген мәселелер туғызады. Көптеген елдер қосалқы репродуктивтік репродуктивті технологиялар туралы заңнамалық актілер қабылдайды. Мысалы, Ресейде ана мен әке туралы сот дауларында ҚРТ қолданумен байланысты репродуктологтардың қызметтері қажет болып келеді.

Ресей Федерациясында қабылданған заңдар бұл мәселені реттеуге тырысады, бірақ олар жеткіліксіз және іс жүзінде туындаған барлық мәселелерді толық шешпейді⁴⁷. Мұздатылған генетикалық материалды ұзақ жылдар бойы мұздатуға және сақтауға мүмкіндік берген қосалқы репродуктивтік технологиялардағы айтарлықтай прогресс бұрын байқалмаған мүмкіндіктердің пайда болуына әкелді. Репродуктивтік материалды енді тірі кезінде ғана емес, тірі кезінде алып және өлгеннен

---

⁴⁵ Пчелинцева Л. М., Комментарий к Семейному кодексу РФ.-: Комментарий к Семейному кодексу РФ, 2008.- 848 с.

⁴⁶ Малейна, М. Н. Человек и медицина в современном праве // БЕК.- 1995.- № 4.- С. 99

⁴⁷ Альбицкий В. Ю., Одинаева Н. Д., Максимова В. О. Правовые аспекты применения вспомогательных репродуктивных технологий в лечении бесплодия //

кейін оны сақтауға және қолдануға болады. Ежелгі заманнан бастап, қайтыс болғанадамдардың және одан балалардың тууы белгілі болды, яғни мысала ретінде ер адам аурудан қайтыс болған кезде, жазатайым оқиға немесе соғыстың нәтижесінде . Сонымен қатар балалары әкелері қайтыс болғаннан кейін туатын жағдайлар тәжірибеде жиі кездеседі. Биологиялық материалды криоконсервациялау және сақтау мүмкіндігін және оны кейіннен қосалқы репродуктивтік технологияларды қолдана отырып қолдану мүмкіндігін қамтамасыз ететін медицина саласындағы соңғы жетістіктер генетикалық адам өлгеннен кейін жаңа өмірдің пайда болуына мүмкіндік берді және жүкті болу мен босану үшін материалды пайдалануға болатыны белгілі болды. Егер қайтыс болған адамның биологиялық материалы (еркек гаметалары) оның әйелі қосалқы ұрықтандыру процедурасын жүзеге асыру арқылы қолданылса, ереже бойынша, баланың осы жолмен туылғандығын анықтауда қиындықтар болмайды. Қазіргі таңда қайтыс болған адамның ооциттері мен ұрығын экстракорпоральды ұрықтандыру процедурасы кезінде алынған эмбрион суррогат ана денесіне енгізілген жағдайдан бастап, өлгеннен кейінгі суррогат ана болу бағдарламасын іске асыруда басқа жағдай орын алуы мүмкін. Бүгінгі күні мұндай бағдарламаларды заңнамалық қолдау ғана емес, сонымен бірге заң ғылымында ғалымдар азаматтардың қайтыс болғаннан кейінгі репродуктивті бағдарламаларға, оның ішінде суррогат ана болу бағдарламаларына қатысу құқығын жүзеге асырумен байланысты мәселелерді іс жүзінде зерттейтінін атап өткен жөн. Адам қайтыс болғаннан кейінгі репродукция ұғымы ата-анасының біреуі қайтыс болғаннан кейін баланың тууы деп түсініледі. Сонымен, адам қайтыс болғаннан кейінгі көбею тұжырымдамасын бүгінгі күні ата-анасының біреуі қайтыс болғаннан кейін баланың туылуы ғана емес, сонымен қатар ата-анасының біреуі немесе екеуі де қайтыс болғаннан кейін баланың туылуы екенін түсіну керек. Бұл зерттеудің өзектілігі мынада: ата-анасы қайтыс болғаннан кейін баланың дүниеге келуі және босану мүмкіндігі осындай балаларды тудыру мүмкіндігімен, баланың шығу тегін анықтаумен, мұрагерлік құқықтарды жүзеге асырумен байланысты бірқатар мәселелерді тудырады. Қосалқы репродуктивтік технологиялар қарқынды дамуды жалғастыруда және адам қайтыс болғаннан кейінгі репродукцияны қоса алғанда кеңінен қолданылады және біздің заңнамада бұл процестерді реттейтін нормалар жоқ. Сонымен, біз бұл мәселені зерттеу және адам қайтыс болғаннан кейінгі көбею мәселелерін реттейтін құқықтық нормаларды әзірлеу қазіргі кездегі қажетті процесс деп санаймыз. Мысалы, Англияда адам қайтыс болғаннан кейінгі материалға

өмір беретін донор нақты ниет білдірген жағдайда ғана рұқсат етіледі. Ұлыбританияда 2002 жылы жесір әйел қайтыс болған күйеуінің мұздатылған гаметаларын алуды талап етті, бірақ мекеме оған беруден бас тартты, өйткені ол қайтыс болар алдында ол өлгеннен кейінжыныс жасушаларын қалдыруға келісімін бермеді. Талап қоюшы мекеме қызметкерлерінің бірінің қысымымен күйеуінің келісімі алынған деген дәлелді келтірді, бірақ сот бұл дәлелді қабылдамай, күйеуінің ниетін толығымен түсінікті деп санады⁴⁸.

Демек, біз ата-анасы қайтыс болғаннан кейінгі осындай репродуктивтік бағдарламаны жүргізу үшін міндетті жазбаша түрде келісім беру керек деген қорытындыға келуге болады, яғни егер адам өзінің генетикалық материалын қалдырып, оны қайтыс болғаннан кейін пайдалануға келісімін берген болса ғана қолдануға болады. Сонымен қатар адам өзінің генетикалық материалын сақтауға тапсырған және қайтыс болғаннан кейінгі тағдыры туралы өз еркін білдірмеген жағдайлар бар. Мұндай жағдайлардың бірі Францияда 1984жылы белгілі болды. 24 жастағы ер адам химиотерапия курсынан өтпес бұрын өзінің генетикалық материалын криобанкке сақтады. Ол қайтыс болғаннан кейін оны қолдануға қатысты ешқандай бұйрық қалдырған жоқ. Екі жылдан кейін ол адамның әйелі келіп марқұмың биоматериалын беруді талап етеді, ол өз талабын қайтыс болғаннан кейін балалы болуға ниет білдірген. Бірақ мекеме биоматериалды әйелге беруден бас тартады. Ол өз құқығын қиындау үшін сотқа жүгінді. Сол қайтыс болған ерінің ұрығы деп, адамның ұрпақ жалғастыру құқығын жүзеге асырудың шарты деп анықтап, оны жесір әйелге беруді тағайындады⁴⁹. Қайтқаннан кейінгі суррогат ана болу қызметі жөніндегі келісімшартының өзіндік ерекшелігі бар. Өлімнен кейінгі суррогат ана болу қызметін жүзеге асырудың бір мысалы-Захаровтар отбасының жағдайы. 2005 жылы Захаровтар отбасында бір бала дүниеге келді, оның әкесі ол туылғанға дейін Израиль клиникаларының бірінде қайтыс болды. Тель-Авивтегі ауруханалардың бірінде емделу кезінде кішкентай Гошаның әкесі Андрей Захаров шәуетін тапсырды. Ол

---

⁴⁸CheriL. RiedelMemphis, Tennessee. The Impact of Modern Reproductive Technology on the Law of Probate: «Frozen Pops» and Inheritance [Электронныйресурс]. – URL: http://www.actec.org/public/WenigCompetition/Winners/2004/WenigCompetition2004_3rd_Riedel.asp

⁴⁹Belker A. M. Live birth after sperm retrieval from a moribund man // Fertil Steril. – 2001. – № 5.

қайтыс болғаннан кейін, Андрейдің анасы Екатерина Захарова суррогат ананың қызметтерін пайдаланып, өзінің туған немересін "тууды" шешті. Суррогат ананың организміне экстракорпоралдық ұрықтандыру және эмбрионды имплантациялау донорлық ооциттерді және Израильде криоконсервіленген, кейіннен Ресейге әкетілген, қайтыс болған А. Захаровтың биологиялық материалын пайдалана отырып жүзеге асырылды⁵⁰. Алайда, жалғыз басты әйелдерде "суррогат" балаларын тіркеу кезіндегі қиындықтар әлі де сақталуда. Егер біз ерекше репродуктивті бағдарламалар туралы айтатын болсақ (өлімнен кейінгі репродукция) Сол бір мысал ретінде Наталья Климованың ісін қарасыруға болады. Ол өзінің ұлы қайтыс болғаннан кейін суррогат анадан туылған туылған баланың анасы атанды. Санкт-Петербургтің Смольнин аудандық соты "қолданыстағы заңнамада басқа әйелге эмбрионды имплантациялау нәтижесінде туылған баланы тіркеуге тыйым салынбайды, бұл баланың жалғыз анасы" деп анықтады және бас тарту заңға негізделмегенін және талапкердің ғана емес, сонымен бірге жаңа туған нәрестенің құқықтары мен заңды мүдделерін бұзатынын мойындады. Сот тіркеуден бас тартуды заңсыз деп таныды және АХАЖ органына баланың тууын мемлекеттік тіркеуді Наталья Климованың анасы ретінде оның нұсқауы бойынша әкесі туралы мәліметтерді көрсетіп, шешімді дереу орындауға міндеттеді⁵¹.

Мысалы кейбір елдерде Ресейде және АҚШ кейбір штаттарында қайтыс болғаннан кейінгі репродуктивтік бағдарламалар қайтыс болған жағдайда әрекет ету тәртібін көрсететін адамның алдын-ала жазбаша келімінсіз жүзеге асырылуы мүмкін. Адамның қайтыс болғаннан кейінгі әкелік(ана болу) туралы шынайы ниетін белгілеу көптеген шет елдерде қайтыс болған адамның донорлық материалдарымен кез-келген істі жүзеге асырудың алғышарты болып табылады. Шетел тәжірибесіне сүйене отырып, суррогат ана болу келісімшарт жасасудың және оның тапсырыс берушінің бірі (ер адам) ол тірі кезінде биоматериалды қалдыруға және оны пайдалануға рұқсат берген жағдайда, тараптардың жазбаша нотариалды куәландырылған келісімі негізінде қайтыс болған адамның, яғни тапсырыс беруші қайтыс болғаннан кейін де ҚРТ негізінде бала туу ұсынылады.

---

⁵⁰ Добрынина С. Жизнь после смерти // Российская газета” (Неделя). 2006. 27 января. № 3981.

⁵¹ Смольнинский районный суд г. С.-Петербурга, решение от 06 октября 2010 г. по гражданскому делу № 2-3927/10, судья Матусяк Т. П.

Сонымен зерттеу негізінде қайтыс болған жағдайда оның тағдырын еркін білдіру міндетін белгілеу үшін генетикалық материалды беру туралы келісімнің міндетті түрде жазбаша және нотариалды куәландырылғанын шартта көрсету екендігін тұжырым ұсынылды.

А Тұжырымы

Келтірілген анықтаманың негізінде суррогат ана болуға міндетті белгілері қарастырылған. Сонымен қатар суррогат ана болу қызметіне жүгінген ерлі-зайыптылармен және суррогат ана өзара келісімнің болуы яғни, баланың ЭҚҰ арқылы дүниеге келуі, және әйелдің жатыр қуысына эмбрион салу фактісі, суррогат ана кейіннен ерлі-зайыптыларға баланы беру үшін мақсатты түрде көтеру және беруі. Бұл бөлімде Қазақстан Республикасы суррогат ана болу келісімшартының құқықтық сипатына қатысты мәселелер қарастырылды.

Суррогат ана болу келісімшарт қатынастарының пайда болуы үшін негіз болып табылады. Заң әдебиеттерінде суррогат ана болу келісімшарт құқықтық табиғатын анықтаудың бірнеше тәсілдерін көрсеткен. Қысқаша айтып өтсек, суррогат ана болу келісімшарт аралас құқықтық сипатта, сонымен қатар күрделі болып келеді. Осыған байланысты, суррогат ана болу келісімшарттан туындайтын қатынастар азаматтық және отбасылық құқықтық сипатқа ие келісімшарт түрі ретінде айтуға мүмкіндік береді. Өйткені ол әртүрлі сипаттағы қатынастарды реттейді, сондықтан да суррогат ана болу келісімшартында отбасы және азаматтық құқық нормалары қолданылады. Олар азаматтық құқықтық реттеуге бағытталған (суррогат аналық қызметке ақы төлеу, суррогат ананың жүктілік және босану кезіндегі шығыны және т.б); 2) отбасы құқығын реттеуге бағытталған (эмбрион имплантациялау, суррогат ана босануы, ана мен әке болуды белгілеу процесі). Жоғарыда айтылғандарға сүйенсе отырып, суррогат ана болу келісімшарт тұжырымдамасын былайша жасауға болады: суррогат ана болу туралы келісімшарт - бұл эмбрион имплантациясына келісім берген бір тарап екінші тарапқа баланы көтеру және босану қызметтерін ұсынатын келісім. Суррогат ана болу институтын нақты және толық құқықтық реттеу оны неғұрлым тиімді пайдалануға ықпал етеді, сондай-ақ екі тарапқа да қолайсыз салдарларды болдырмауға көмектеседі.

В. Суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың жауапкершілігі

1. Суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың құқықтары мен міндеттері

ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 58-бабында «Суррогат ана болу шарты тараптарының құқықтары мен міндеттері» көзделген. Суррогат ана болу шарты азаматтық-құқықтық шарттар арасында ерекше орын алады, оған ҚР АҚ-дегі шарт туралы жалпы ережелер қолданылады. «Шартты өзгерту және бұзу» 24-тарауында 401-бапқа сәйкес шартты (келісімді) өзгерту және бұзу негіздері көзделеді, олар: тараптардың келісімі бойынша; тараптардың бірі шартты елеулі түрде бұзған кезде және т.б. заң актілерінде көзделген өзге де негіздер бойынша жүргізіледі⁵².

Суррогат ана болу келісімшарты ҚР азаматтық заң талаптарын сақтай отырып, жазбаша түрде жасалады және міндетті түрде нотариалды куәландырылуы тиіс. Суррогат ана болу шартын құрумен бірге ерлі-зайыптылар, яғни тапсырыс берушілер қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданатын және сәйкес қызметтерді көрсететін медициналық ұйымдармен шарт жасасады.

Осылайша, суррогат ана болу туралы келісімшарттарды жасау қолданыстағы заңмен реттейді. Шарт Қазақстан Республикасы азаматтық кодексінің "шарт туралы жалпы ереже" 2-бөліміне сәйкес жасалады және олар келесідей тармақтарды қамтуы тиіс: балалы болғысы келетін адамдардың және суррогат ана болуға тілек білдірген әйелдердің деректері; суррогат ананы күтіп-бағуға арналған материалдық шығыстарды төлеу тәртібі мен шарттары; тараптардың құқықтары, міндеттері мен жауапкершілігі; өзі туған баланы өзімен шарт жасасқан адамдарға, сондай-ақ олар баланы қабылдаудан бас тартқан жағдайда, осы адамдарға беруден бас тартқан жағдайда, суррогат анаға қатысты шарттар мен жауапкершілік; тараптардың келісімі бойынша айқындалатын өзге де талаптар. Суррогат ана болу келісімшарт жазбаша нысанда жасалады және нотариалды куәландыруға жатады, суррогат ана болу туралы шарт суррогат ана жүктілікті көтеру режимін қасақана бұзған жағдайда бұзылуы мүмкін. Суррогат ана болу келісімшартында: ерлі-зайыптылардың (тапсырыс берушілердің) және суррогат ананың деректері, суррогат ананы күтіп-бағуға арналған материалдық шығыстарды төлеу тәртібі мен шарттары, тараптардың шарт талаптары орындалмаған кездегі құқықтары, міндеттері

---

⁵²Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсаныңғы №268-XI <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000> (қарау күні: 23.11.2020жыл)

мен жауапкершілігі, өтемақылардың мөлшері мен тәртібі, өзге де талаптар, оның ішінде тіпті талаптар орындалмай қалған сәттегі мән-жайлар қамтылуға тиіс. Талданып отырған шартты жасасу кезінде онда тапсырыс берушілер заң бойынша көтеретін материалдық шығыстардан басқа, суррогат ананың медициналық зерттеп-қараудан өтуімен байланысты шығыстарды, қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданумен байланысты шығыстарды, суррогат ананың жүктілік, босану кезеңінде және босанғаннан кейін елу алты күн ішінде медициналық қызмет көрсету жөніндегі шығыстарды, ал жүктілік пен босануға байланысты асқынулар болған жағдайда, шығыстарды босанғаннан кейін жетпіс күн ішінде төлеуді көрсету мағынасы бар⁵³.

Шарт жасасу алдында суррогат ана болуға тілек білдірген әйел міндетті түрде суррогат ана болу әдісін қолдануға шешім қабылдаған адамдарға өзінің дене бітімі, психикалық және репродуктивтік денсаулығы туралы толық ақпаратты, сондай-ақ медициналық-генетикалық зерттеп-қараудың нәтижелерін беруге міндетті. Суррогат ананың медициналық, оның ішінде медициналық-генетикалық зерттеп-қараудан өтуімен байланысты материалдық шығыстарды онымен шарт жасасқан адамдар көтереді⁵⁴.

Жалпы, суррогат ананың денсаулығынан бастап, оның өмір сүру стилі, ортасы, дүниетанымы үлкен рөл атқарады. Баланың дүниеге келуін қалайтын генетикалық ата-анасына қойылатын талап тіпті жоғары болуы керек. Және туылатын және туылған баланың өмірі ең жоғары құндылық екендігін ұмытпауымыз керек.

2. Суррогат ана болу келісімшарты тараптары жауапкершілігінің құқықтық реттелуі (тапсырыс беруші мен орындаушының жауапкершіліктері)

Суррогат ана болу келісімшарты консенсуалдық шарттар санатына жатады, өйткені ол тараптар арасында оның барлық елеулі талаптары бойынша уағдаластыққа қол жеткізілген сәттен бастап жасалған болып саналады. Суррогат ана келісім-шартының Қазақстан Республикасының азаматтық кодексінде көзделген өтеулі қызмет көрсету шартымен ұқсас

---

⁵³ Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі <<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518>> (қарау күні: 23.11.2020 жыл)

⁵⁴ Суррогатное материнство в Казахстане <surrogatnoye-materinstvo.kz>

белгілері болады, ол бойынша орындаушы тапсырыс берушінің тапсырмасы бойынша қызметтер көрсетуге (белгілі бір іс-әрекеттер жасауға немесе белгілі бір қызметті жүзеге асыруға) міндеттенеді, ал тапсырыс беруші осы көрсетілетін қызметтерге ақы төлеуге міндеттенеді⁵⁵.

Суррогат ана болу келісімшарт жасасудың нақты құқықтық тетігі болмаған кезде, тараптар үшін қабылданған міндеттемелерді орындамауға мүмкіндік бар екені анық. Сонымен қатар, Ресей Федерациясының қолданыстағы заңнамасында суррогат ана бағдарламаларын іске асыру кезінде ерлі-зайыптылық мәртебесі және туылатын баланың жынысы бойынша ешқандай тыйым салу немесе шектеу қарастырылмаған, бұл кезде қазақстандық заңнаманың нормалары болашақ баланың биологиялық ата-анасы болу құқығын тек ерлі-зайыптыларға береді. Бұл жағдайда біздің заң шығарушы, ең алдымен, баланың психоэмоционалды жағдайына қамқорлық жасады, өйткені қалыпты, толыққанды отбасында өсу және даму маңызды.

Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша ерлі-зайыптылар (тапсырыс берушілер) суррогат ана болу келісімшарт негізінде қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану нәтижесінде туған баланың ата-аналары болып танылады. Осындай әдістер мен технологияларды қолдану нәтижесінде не суррогат ана болу келісімшартына сәйкес екі және одан да көп бала туған жағдайда ерлі-зайыптылар (тапсырыс берушілер) әрбір туған бала үшін тең дәрежеде жауапты болады. Бала туғаннан кейін оның анасы суррогат ана болу келісімшартын жасасқан жұбайы (тапсырыс беруші) туу туралы медициналық куәлікте жазылады. Ерлі-зайыптылардың (тапсырыс берушілердің) баладан бас тартуы оның тууы тіркеуші органда тіркелгеннен кейін белгіленген тәртіппен ресімделеді.

Қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдануға өз келісімін берген не суррогат анамен шарт жасасқан ерлі-зайыптылар (тапсырыс берушілер) баладан бас тартқан жағдайда, суррогат анадан материалдық шығыстарды өтеуді талап етуге құқылы емес.

Суррогат анамен шарт жасасқан ерлі-зайыптылар (тапсырыс берушілер) баладан бас тартқан жағдайда, ана болу құқығы өз қалауы бойынша суррогат анада қалады, ал ол бас тартқан жағдайда бала мемлекет

---

⁵⁵Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандығы №268-XI <<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000>>(қарау күні: 23.11.2020жыл)

қамқорлығына беріледі. Ерлі-зайыптылар (тапсырыс берушілер) баладан бас тартқан кезде және баланы суррогат ана қабылдаған кезде бұл адамдар суррогат анаға шартта белгіленген мөлшерде және тәртіппен өтемақы төлеуге міндетті. Ерлі-зайыптылар (тапсырыс берушілер) неке (ерлі-зайыптылық) бұзылған жағдайда суррогат ана болу келісімшарты бойынша туған бала үшін жауапкершілік ерлі-зайыптылардың екеуіне де (тапсырыс берушілерге) жүктеледі. Ерлі-зайыптылардың (тапсырыс берушілердің) бірі қайтыс болған жағдайда суррогат ана болу шарты бойынша туған бала үшін жауапкершілік тірі қалғандарға жүктеледі.

Ерлі-зайыптылардың (тапсырыс берушілердің) екеуі де қайтыс болған және олардың жақын туыстары туған баланы асырап алудан бас тартқан жағдайда, суррогат ананың тілегі бойынша бұл бала оған, ал ол бас тартқан жағдайда-мемлекеттің қамқорлығына берілуі мүмкін. Баланы суррогат анаға не қорғаншылық нысанындағы мемлекеттік ұйымдарға беру оның ерлі-зайыптылардың (тапсырыс берушілердің) мұрагері ретіндегі құқықтарын тоқтатпайды.

Суррогат ана болу шарты жасалғаннан кейін шартта көрсетілген мерзім ішінде қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологиялардың пайдаланылмауы шарттың жарамсыздығына әкеп соғады. Суррогат ана болу келісімшарты жасалғаннан кейін суррогат анада табиғи жүктілік басталған жағдайда, шарт оған суррогат ана болу келісімшартына сәйкес тапсырыс берушілер жұмсаған барлық шығыстарды төлей отырып бұзылады.

Сонымен, суррогат ана болу келісімшартында жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, шартта оқиғалардың дамуына барлық ықтимал жағдайларын алдын-ала қарастыру және қамтамасыз ету қажеттілігі айқын болады. Біріншіден, суррогат ана өз міндеттерін адал атқарған кезде сәтсіз жүктілік жағдайлары мысалы, түсік түсіру, баланың өлі туылуы, жүктілікті медициналық себептер бойынша тоқтату. Егер суррогат ана болу келісімшарттын бұзса, онда суррогат ананың сыйақысын азайту немесе өндірілген зиян мен шығындар үшін айыппұлдар мен ақшалай өтемақылар түрінде белгіленеді. Егер тапсырыс берушінің кінәсінен шартты орындау мүмкін болмаған жағдайда, ол суррогат анаға толық көлемде төлем жасауға міндетті. Суррогат ана болу мәселесіне келетін болсақ, тапсырыс беруші суррогат ананың шығындарын толық өтеп, сонымен бірге жүктіліктің ұзақтығына пропорционалды түрде ақы төлеуі керек деп санаймыз. Екіншіден тапсырыс берушілер қайтыс болған жағдайға байланысты құқықтық қамтамасыз ету қажет. Біздің ойымызша, келісімшартта жазбаша келісім бойынша осы жағдайда баланы асырап алуға міндетті болатын,

келісім-шартта келісілгендей тапсырыс берушілердің баласы ретінде тіркелуге тиісті тұлға немесе тұлғалар көрсетілуі керек. Суррогат ана келісім-шартта көрсетілген талаптарында, тексерулер мен талдаулар арқылы оған қасақана кедергі келтіргені үшін азаматтық-құқықтық жауапкершілікке тартылуы мүмкін; мысалы дәрігерлердің нұсқамалаларын сақтамағаны үшін; келісімшартта көрсетілген өмір сүру жағдайларына, тамақтануға және күнделікті тәртіпке, сондай-ақ жүктілік кезіндегі суррогат ананың өміріне қатысты басқа жағдайларды сақтамағаны үшін; өміріне қатысты басқа жағдайларды сақтамағаны үшін; өмірін қауіпке негізсіз ұшырағаны үшін; денсаулығына қасақана зиян келтірген үшін, егер бұл бала үшін жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін болса; өзі туралы жалған ақпарат бергені үшін, құпия ақпаратты ашқаны үшін. Генетикалық ата-аналар сонымен қатар суррогат ана қызметтеріне уақытылы төлемегені үшін азаматтық-құқықтық жауапкершілікке тартылуы мүмкін жағдайлар; баланы өзінің баласы ретінде танудан бас тартқаны үшін; жалған ақпарат бергені үшін, құпия ақпаратты ашқаны үшін, келісім-шартта көрсетілген суррогат ананың тұру және тамақтану жағдайларын қамтамасыз етпегені үшін. Айта кету керек, суррогат ана келісім-шартта тараптардың келісім таалаптарын орындамағаны үшін жауапкершіліктерін алдын-ала белгілеу керек. Сондай-ақ суррогат анаға ақшалай міндеттемелерін тапсырыс берушілердің орындау кепілдемесі туралы ережені қосу керек. Мұндай жаңашылдық суррогат ананың құқығын жүзеге асыруға кепілдік береді. Бұл жағдайда суррогат ана болу келісімшартта ешқандай жағдайда баланың құқықтары мен мүдделеріне нұқсан келтірмеуі керек.

В Тұжырымы

Суррогат ана болу келісімшартында ҚР "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" кодексінің "суррогат ана болу және қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану" 9-тарауында көзделген. Бұл шарт міндетті түрде нотариалды куәландырылуға жатады. Бұл шарттың нотариалды нысаны тек шарт жасасқан тараптарының құқықтары мен заңды мүдделерін ғана емес, сонымен бірге туылатын баланың құқықтары мен заңды мүдделерінің маңызды кепілдің бірі болып табылады, олар осы шартты жасасуға және іске асыруға байланысты айтарлықтай әсер етеді.

Суррогат ана болу келісімшартында сыйақы төлене отырып, суррогат ана мен ерлі-зайыптылар арасындағы шарт бойынша, мерзімінен бұрын

босану жағдайларын қоса алғанда, баланы (балаларды) көтеруді және тууды көздейді.

Суррогат ана болуға арналған тарауда суррогат ана болу шартының негізгі ұғымдары, мазмұны мен талаптары, тараптардың құқықтары мен міндеттері, суррогат анаға қойылатын талаптар, қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану және т. б. қамтылған. Суррогат ана болу шарты азаматтық заңнаманың талаптарына сәйкес келуге және жазбаша нотариалды куәландырылған нысанда жасалуға тиіс.

Суррогат ана болу келісімшартында ерлі-зайыптылардың (тапсырыс берушінің) және суррогат ананың деректері түріндегі мәліметтер, суррогат ананы күтіп-бағуға арналған материалдық шығыстарды төлеудің тәртібі мен талаптары, тараптардың шарт талаптары орындалмаған кездегі құқықтары, міндеттері, жауапкершілігі көрсетілуге тиіс. Жоғарыда көрсетілген шартпен бір мезгілде ерлі-зайыптылар тиісті қызметтер көрсететін қосалқы репродуктивті әдістер мен технологияларды қолданатын медициналық ұйыммен шарт жасасады.

Тұжырым I

Суррогат ана болу келісімшартын қарастыра отырып суррогат ана болу келісімшарты институтының мәнін, суррогат ана болу келісімшартының түсінігі және қалыптасуын туралы зерттеулер жүргізілді. Сонымен қатар суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың жауапкершілігін, суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың құқықтары мен міндеттерін және суррогат ана болу келісімшарты тараптары жауапкершілігінің құқықтық реттелуін (тапсырушы мен орындаушының жауапкершіліктері) және одан туындаған мәселелерді қарастырдық.

Осылайша, суррогат ана болу келісімшартының құқықтық табиғаты ерекше сипатқа ие және оны нақты құқықтық реттеумен жүзеге асыру тетігі болуы керек, өйткені баланың дүниеге келу мәселелеріне үлкен жауапкершілікпен қарау керек.

Бұл бөлімде Қазақстан Республикасы суррогат ана болу келісімшартының құқықтық сипатына және суррогат ана болу келісімшартының кейбір талаптарына қатысты мәселелер қаралды.

Суррогат ана болу келісімшартында туындаған кейбір мәселелер дегенмен де заңнамалық деңгейде шешілген жоқ: мысалы генетикалық ата-ана қайтыс болғаннан кейін жасанды ұрықтандыру және эмбрион имплантациясы; ажырасқаннан кейін немесе ерлі-зайыптылар-генетикалық ата-аналар қайтыс болғаннан кейін криоконсервіленген (мұздатылған) эмбриондарды пайдалану; эмбриондарды жою; некеде тұрмайтын адамның

өтініші бойынша эмбрион жасау және оны имплантациялау; тапсырыс беруші генетикалық ата-ананың немесе суррогат ананың рәсімдерді жүргізуге бұрын берілген келісімнен бас тартуы. Бұл салада арнайы құқықтық өрістің болмауы донорлық қатынастар тәжірибесінде көптеген проблемалар туғызады. Сол себепті де жүргізілген зерттеу нәтижесінде жоғарыда көрсетілген анықтамаға тұжырым жасадық.

Суррогат ана болу келісімшартын жасасу кезінде ерлі-зайыптылар (тапсырыс берушілер) суррогат ананың жүктілігі, босануы кезеңінде және босанғаннан кейін елу алты күн ішінде медициналық қызмет көрсету жөніндегі шығыстарды төлеуге, ал жүктілікпен және босанумен байланысты асқинулар болған жағдайда, шығыстарды босанғаннан кейін жетпіс күн ішінде төлеуге міндетті.

Қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданатын медициналық ұйым балалы болуға тілек білдірген адамдардың өздерінің не донорлық банктің осы үшін пайдаланылған биоматериалдары туралы толық және жан-жақты ақпаратпен оларды қолдану туралы қорытынды шығаруға міндетті. Қорытындының бір данасы нотариатта куәландырылған суррогат ана болу шартына қоса беріледі және мәміле жасалған жерде сақталады.

Зерттеу нәтижесінде, суррогат ана болу келісімшартына қатысты бірнеше ұсыныстарға зерттеулер жүргізілді.

II БӨЛІМ. СУРОГАТ АНА БОЛУ КЕЛІСІМШАРТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІНІҢ ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

A. Суррогат ана болу келісімшартының Қазақстанда құқықтық реттелуі

1. Қазақстан Республикасындағы суррогат ана болу келісімшартының құқықтық табиғаты

Қазақстан Республикасында суррогат ана болуға 1998 жылдан бастап рұқсат етілді, ал суррогат ана болу бағдарламасын алғаш рет 1999 жылы Адам репродукциясы орталығының мамандары жүргізді. Осылайша, суррогат ана болу қызметі соңғы он бес жылдағы ғылымда ең қарқынды дамыған медициналық құбылыс болып саналады. Ұрықты тоғыз ай бойы көтеруге келісмін берген ананың құрсағына баланың биологиялық ата-анасының гаметалары енгізіледі. Осылайша, әйел баланы тоғыз ай бойы көтеріп, оны ата-анасына аман-есен тапсырады. Әлемде осы әдіспен қанша баланың дүниеге келгені туралы ресми деректер жоқ, бірақ бейресми

сараптамаларға сәйкес әлемде суррогат ананың көмегімен 220 мыңға жуық бала дүниеге келген⁵⁶.

Осы әлеуметтік құбылыстың жоғары кідірісіне қарамастан, суррогат ана болу келісімшарты нәтижесінде туындаған қоғамдық қатынастарды реттейтін азаматтық құқықтық реттеуді жетілдіруді қажет етеді. Бүгінде еліміздің азаматтары суррогат ана болу келісімшарты бойынша құқықтық қатынастарға жиі түсуде. Мысалы, тек 2011 жылдан бастап жылына 200-ден астам жұп Қазақстанда суррогат ана болу қызметіне жүгінді⁵⁷. Мұның көптеген себептері бар, кейбіреулері медициналық себептерге байланысты құқықтық қатынастарға, басқалары экономикалық және басқа себептерге байланысты. Ғылыми әдебиеттерге сәйкес, ерлі-зайыптылардың суррогат анаға жүгінуінің әртүрлі жағдайлары көрсетілген.

Солардың бірі- жалғызбасты әйелдердің суррогат ана болу қызметтерін пайдалана алмауы. Біздің елде ерлі-зайыптылармен қатар, некеде тұрмаған және жалғызбасты әйелдер де ҚРТ-ны қолдана алады. Әрине, бұл технологиялық және әлеуметтік-құқықтық прогрестің нәтижесі. Алайда, суррогат ана болу технологиясы олар үшін қол жетімді болмайтындықтан, нақты кемсітушілікке және балалы болу құқығынан айырылған жалғызбасты әйелдердің құқықтары туралы мәселе туындайды.

Егер некеде тұрмайтын әйел яғни жалғызбасты әйел өз баласын дүниеге әкеле алмаса және оның ана болудағы жалғыз мүмкіндігі - суррогат болған жағдайда не істеу керек? ҚР Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодексіне суррогат ана болу келісімшартында келісімшарт субъектілері көрсетілген . Мысалы, "неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" ҚР Кодексінің 1-бабының аталған тармақшаларында заң шығарушы суррогат ана, суррогат ана болу және суррогат ана болу келісімшарт туралы анықтама береді. Бұл ретте суррогат ана-бұл"суррогат ана болу шартына сәйкес тапсырыс берушілер үшін қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданғаннан кейін ұрық көтеретін және бала (балалар) туатын әйел". Заң шығарушы суррогат ана болу деп "суррогат ана мен ерлі – зайыптылар арасындағы сыйақы төленетін шарт бойынша мерзімінен бұрын босану жағдайларын қоса алғанда, баланы (балаларды) көтеру және

---

⁵⁶Талғарин С. Суррогат ана. –Ана тілі газеті. – 11 қаңтар. 2017 ж. - 7 б.

⁵⁷Амирова Д.Мама по договору . Сайт газеты. «Юридическая газета».

туу", ал суррогат ана болу шарты деп - "некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) және балалы болғысы келетін адамдар мен қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану арқылы бала көтеруге және тууға өз келісімін берген әйел арасындағы нотариатта куәландырылған жазбаша келісім" деп түсінеді. Осы анықтамалардан көрініп тұрғандай, олардың барлығында бір жағынан әйел (суррогат ана), екінші жағынан тапсырыс берушілер; ерлі – зайыптылар; некеде тұрған (ерлі-зайыпты) және балалы болғысы келетін адамдар арасындағы құқықтық қатынастар туралы айтылады. Жоғарыда айтылғандай, заң шығарушы бірінші жағдайда осы құқықтық қатынастардың тақырыбын нақты анықтайды, ал екінші жағдайда субъектілер тапсырыс берушілер, содан кейін ерлі – зайыптылар, содан кейін некеде (ерлі-зайыптылықта) тұратын және балалы болғысы келетін адамдар деп аталады. Осыған байланысты "тапсырыс берушілер", "ерлі-зайыптылар", "некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) және балалы болғысы келетін адамдар" деген сұрақ туындайды, олар бірдей, бірдей ұғымдар ма, жоқ па? Бір қарағанда, бұл сұрақтың жауабы айқын. Ерлі-зайыптылар мен некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) адамдар бұл тұжырымға Неке (ерлі-зайыптылық) анықтамасы берілген "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" ҚР кодексінің 1-бабының 26) тармақшасын талдау негізінде келуге болады. "тапсырыс берушілер" терминімен жағдай күрделірек, себебі заң шығарушы "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" ҚР Кодексінде бұл терминнің мазмұнын ашпайды. Орыс тілінің түсіндірме сөздігінде "тапсырыс беруші" деп тапсырыс берген адам түсініледі Осы анықтамаға сүйене отырып, бұл жағдайда "тапсырыс берушілер" термині қос семантикалық жүктемені көтереді деп болжауға болады, яғни оны суррогат анамен келісім жасасқан ерлі-зайыптылар да, суррогат анадан балалы болғысы келетін адамдар да түсінуге болады. Мұндай тұжырым, біріншіден, "суррогат ана" ұғымының анықтамасында заң шығарушы "тапсырыс берушілер" жалпылама терминін қолданатындығымен расталады, оған ерлі-зайыптылар мен балалы болғысы келетін адамдар кіреді. Осыған сүйене отырып, қарастырылып отырған жағдайда "ерлі-зайыптылар" және "тапсырыс берушілер" терминдері бірдей деп қорытынды жасауға болады. Сондай-ақ тапсырыс берушілер ұғымына жалғызбасты әйелде тапсырыс беруші бола алады деген тұжырымға келуге болады⁵⁸.

---

⁵⁸Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі<<http://adilet.zan>>(қарау күні:

Е.В. Григоровичтің айтуынша, некеде тұрмаған әйелді балалы болу құқығынан айыру отбасын құру құқығын бұзу болып табылады⁵⁹. Мысалы, О. А. Хазова жасанды көбеюге тек ерлі-зайыптылар қол жеткізе алатын елдерде бұл үрдіс, яғни жалғыз басты әйелдер және ерлерге қатысты кемсітушілік деп санайды⁶⁰. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабының 2-тармағына сәйкес "тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдайлар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды" делінген⁶¹. Осылайша, ҚР да ҚРТ көмегімен репродуктивтік бағдарламаларды іске асырудағы отбасылық жағдайдың маңызы жоқ екенін көруге болады. ҚР "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі" кодексінің 146-шы бабының 3-ші тармағына сәйкес жалғызбасты некеде тұрмаған әйел қосалқы репродуктивтік әдісті қолданыла алады⁶². ҚРТ бағдарламасы ол суррогат ана қызметінің бір бөлігі. Осыған сәйкес жалғызбасты әйел суррогат ана болу қызметін пайдалана алады деген тұжырым жасауға болады. Сондай-ақ жалғызбасты әйелдер суррогат ана болу қызметін ұрпақ жалғастыру үшін пайдалана ала ма, жоқ па деген сұраққа мысал ретінде Ресей мемлекетінің сот шешімдерін қарастыруға болады. Жалғызбасты Наталья Горскаяға қатысты шешімінде суррогат анадан туылған баланы АХАЖ органы Натальяны баланың анасы ретінде тіркеуден бас тартады. Санкт-Петербургтің Калинин аудандық соты РФ Азаматтардың денсаулығын қорғау туралы заңнамасының 35-ші бабында көзделген, яғни жалғызбасты әйел суррогат ана болу қызметін пайдалану үшін некеде тұрған әйелдермен тең құқылы екені белгілі. Сот, денсаулық сақтау мен отбасын жоспарлауға қатысты басқа ережелерге сәйкес некеде тұрмаған әйелдің өзін ана ретінде сезінуіне үшін ешқандай тыйым салу мен

23.11.2020жыл)

⁵⁹Григорович Е. В. Некоторые аспекты правового регулирования искусственных методов репродукции // Юрист. 1999. № 2. С. 30.

⁶⁰ Хазова О. А. Проблемы гендерного равенства и репродуктивные права супругов. <<http://www.owl.ru/syostr/i/gender3.htm>>

⁶¹Қазақстан Республикасының Конституциясы < <http://adilet.zan.kz/>>(қарау күні: 23.11.2020жыл)

⁶²ҚР "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі" кодексі-<<http://adilet.zan.kz/>> (қарау күні: 23.11.2020жыл)

шектеулер жоқ деп тапты. Горская сотта ана болу құқығын қорғаған алғашқы орыс әйелі болды⁶³.

Тағы бір сот шешімі, Дьяконова И.Б. Туапсе қалалық сотына азаматтық хал актілерін тіркеу бөліміне жергілікті өзін-өзі басқару органының іс-әрекеттеріне наразылық білдіріп, әкімшілік талап арызымен жүгінді (РФ ААЖ-нің 218-бабына сәйкес). Талапкер өзінің әкімшілік талаптарын келесідей негіздейді, 25.10.2016 жылы талапкер – Д.И.Б баласын суррогат ана баланы дүниеге әкелді. Туылған баланың биологиялық (генетикалық) анасы – талапкер Дьяконова И.Б, сонымен Мәскеуде бала дүниеге келді талап қоюшысы Туапсе ауданының тұрғылықты жері бойынша АХАЖ бөліміне баланың тууын мемлекеттік тіркеу туралы өтінішпен жүгінеді, алайда, арызды қарағаннан кейін талапкерден өтінішінен бас тартады. Әкімшілік жауапкер «Азаматтық хал актілері туралы» 15.11.1997 ж. № 143-ФЗ Федералдық заңының 16-бабының 5-тармағына былайша сілтеме жасаған; сондай-ақ РФ Отбасы Кодексінің 51-бабының 4-тармағында олардың бас тартуын баланың ата анасы ретінде некеде тұрған адамдардың жазуы мүмкін екендігімен негіздей алады; яғни эмбрионды имплантациялауға жазбаша келісім берген суррогат ананың келісімімен ғана бола алады.. Бұл жағдайда суррогат анадан туылған баланың ата-анасының екеуі де болуы керек және бұл ата-аналар заңды түрде некеде болуы керек. Сот талапкердің өтінішін бас тартуын және оның ана болу конституциялық құқығын бұза отырып, заңсыз санап, сот АХАЖ органдарының бас тартуы заңсыз және күшін жою керек, ал әкімшілік сот ісі қанағаттандырылуы керек деген шешімге келеді. Туапсе ауданының АХАЖ бөлімі суррогат анадан туылған баланың туу туралы мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыруға міндеттелсін, және баланың тегін , аты - «ана» бағанында – талапкер И-ді көрсете отырып жазылсын және баланың туу туралы тиісті куәлігін жасау және баланың анасы ретінде талапкер И көрсетілген туу туралы куәлікті беріуі туралы шешім қабылданады. Сот шешімі дереу орындалуға жатады⁶⁴.

Осылайша жоғарыда жүргізілген зерттеу аясында және сот шешімдерін қарастыра отырып, суррогат ана болу келісімшартында,

---

⁶³Калининский районный суд г. С.-Петербурга, решение от 05 августа 2009 г. по гражданскому делу № 2-4104, судья Корчагина А. Ю.

⁶⁴Судебные практики в России за 2016 год по тематике суррогатное материнство<<https://surmoms.com/sudebnye-praktiki-rossii-za-2016-god-po-tematike-surrogatnoe-materinstvo/#2>>

суррогат ана болу қызметін тек ерлі-зайыптылар ғана емес, сонымен қатар некеде тұрмаған жалғызбасты әйелдерде қатыса алатыны туралы ұсынысты қарастырдық.

Сонымен суррогат ана болу келісімшартындағы суррогат анаға қойылатын тағы да талаптарының бірі, жас мөлшерін шектеу. ҚР "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" Кодексінің 56 –шы бабының 1-ші тармағына сәйкес суррогат ана болуға тілек білдірген әйел жиырмадан отыз беске дейінгі жаста, медициналық ұйымның қорытындысымен расталған, қанағаттанарлық тән денсаулығы, психикалық және репродуктивтік денсаулығы, сондай-ақ өзінің дені сау баласы болуға тиіс⁶⁵. Белгіленген қатаң жас шегі, біз үшін жағымсыз салдарға алып келеді. Қазіргі таңда аналары қыздары үшін баланы өздері дүниеге алып келуі, яғни оларға суррогат ана болу қызметін ұсынған жағдайларды естуге болады. Мысалы, Американың Иллинойс штатының тұрғыны бедеу қызы үшін суррогат ана болып, егіздерді дүниеге әкеледі. Сол кезде суррогат ананың жасы 42 де болатын. Сонымен қатар Иллинойс штатының 51 жастағы тұрғыны бедеу қызы үшін суррогат ана болып, егіздерді дүниеге әкелді. Жапонияда 55 жастағы Нагано қызына суррогат ана болды, қызы бала туралы қатты армандады, ауыр операциядан кейін ол жүкті бола алмады. Ол өзінің жасы 30-дан асқан кезде, анасынан көмек сұрайды, сөйтіп ол баланы көтеруге келіседі, яғни суррогат ана болу қызметін ұсынады. Нәтижесінде тоғыз айдан кейін дені сау бала дүниеге келеді⁶⁶.

Тағыда бір мысал, Павлоградтың (Днепропетровск облысы) 55 жастағы тұрғыны қызы мен күйеуі үшін егіздерді көтеріп, дүниеге әкелді⁶⁷. Алғаш рет дәрігерлер 1987 жылы Оңтүстік Африкада өз әжесінен немере туылуын тіркеді, 48 жастағы Пэт Энтони өзінің жалғыз 25 жастағы қызы үшін үшемді дүниеге әкелді, осылайша өз немерелерін дүниеге әкелген әлемдегі алғашқы әже болды⁶⁸. 2008 жылы 56 жастағы американдық Джас

---

⁶⁵Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі<<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518>> (қарау күні: 23.11.2020 жыл)

⁶⁶Бабушка родила себе внука<<https://www.kp.ru/daily/23790.5/58669/>>

⁶⁷На Днепропетровщине бабушка родила себе внуков.<<https://dp.vgorode.ua/news/sobytyia/100495>><https://dp.vgorode.ua/news/sobytyia/100495>>

⁶⁸Бабушки родившие себе внуков.<<https://alternatyva.clinic.ru/babushky-rodyvshye-sebe-vnukov/>>

Далленберг үш немере қызын дүниеге әкелді. Сол жылы 61 жастағы жапон әйелі немересін дүниеге әкелді, сол кезде сау баланы дүниеге әкелген ең егде суррогат ана ретінде жақын туыс болды. 2011 жылы Иллинойс штатында тұратын 61 жастағы американдық Кристина Кейси бірінші рет жасанды ұрықтандыру әдісімен жүкті болып, қызы Сари үшін немере босанды. 2012 жылдың тамызында Мэн штатындағы 49 жастағы Линда Сируа 25 жасар қызы үшін қыз босанды⁶⁹. 67 жастағы Онтоу ханым қазір әлемдегі ең қарт суррогат ана болып саналады. Бұған дейін ол испаниялық Мария дель Кармен Бусада Лара болатын. Ол 2006 жылы егіз босанған кезде 66 жас болатын еді⁷⁰. Бразилияның Ресифи қаласынан келген 51 жастағы медбике Розинети Палмейра 27 жастағы қызына екі егіз бала босандырып берді, олар үшін суррогат ана болуға келісім берді⁷¹. Сонымен келтірілген мысалдардан көріп отырғанымыздай суррогат ананың жас мөлшерін көбейтсе мұндай жағдайда туыстары бедеу қыздарына суррогат ана болу қызметін көрсете алады. Сол себепті де осы жүргізілген зерттеудің нәтижесінде суррогат ананың жас мөлшерін ұлғайтуды ұсынамыз.

2. Суррогат ана келісім-шартының орындалу тәртібі (сот шешімдері)

Қазіргі таңда Қазақстанда суррогат ана болу шарттарын даулы жағдайларға байланысты істерді қараудың сот тәжірибесі жоқ, мұндай жағдай қандай да бір сот дауларын тудырмайтын, шарттар жасасатын нотариустардың сапалы жұмысының арқасында қалыптасты.

Суррогат ана келісім-шартының орындалу тәртібіне келетін болсақ, көп жағдайда шарт бұзылып, сот тәртібіне жүгінуге тура келеді. Сондай-ақ Ресей елінің суррогат ана болу келісімшартында суррогат ананың баланы беруден бас тарту жағдайлары жиі кездеседі. Мысалы, Санкт-Петербург қаласында тұратын отбасылық жұп Фроловтар сәтсіз көп жылдар бала болмауына байланысты суррогат ананың көмегіне жүгінуді шешті. Олар Татьяна есімді әйелмен әлеуметтік желі арқылы танысып, өзара келісім

---

⁶⁹ Бабушки родившие себе внуков.<<https://alternatyva.clinic.ru/babushky-rodvovshye-sebe-vnukov>>

⁷⁰ Греческая бабушка родила себе внучку и стала старейшей суррогатной матерью.<https://www.goodhouse.ru/family_and_children/istorii-lyudey/grecheskaya-babushka-rodila-sebe-vnuchku-i-stala-starejshej-surrogatnoj-materyu-v-mire>

⁷¹ Бабушка родила себе собственных внуков. За или против??<https://ucrazy.ru/interesting/1197270071-babushka_rodila_sebe_sobstvennyx_vnukov_za_ili_protiv.html>

жасау арқылы суррогат ана қылып алуды шешті, сөйтіп суррогат ана ерлі-зайыптылардың талаптарына келісті. Т-ға 2015 жылдың қазан айында ЭКҰ өткізді, нәтижесінде ол егіздермен жүкті болды, оның биологиялық ата-анасы Фроловтар болды.

Ол бір ұрықты азайтуды немесе екіншісіне қосымша ақы төлеуді сұрады. Шарттың талаптарына сәйкес, бірнеше жүктілік жағдайында оған белгілі бір өтемақы төленуі керек еді, бірақ бұл сома әйелге тым аз болып көрінді. Келісімшарт сомасы бастапқыда 900 000 рубльді құрады, бірақ Т егіздерге бір 1500000 рубль талап етті. Суррогат ананың айтуынша, егер биологиялық ата-аналар оның жағдайына келіспесе, ол оларға тек бір баланы береді, ал екіншісін өзіне қалдырады.

Фроловтар отбасы суррогат ананы 2016 жылдың күзінде өздерін сәбилердің ата-аналары деп тануды талап етіп сотқа берді. Сот Т.-дің әрекетін әділетсіз деп таныды, ал оның қаржылық жағдайы егіздердің мүдделеріне сәйкес келмейтінін анықтаған. 2017 жылдың ақпан айында Санкт-Петербург соты Т.-ға балаларды биологиялық ата-аналарына қайтаруға міндеттеп, туу туралы куәлігін жарамсыз деп таныды.

Осылайша, сот шешімінің Фроловтар отбасы пайдасына шешілгеніне қарамастан, Т. екі баланы биологиялық ата-аналарына бермеу үшін бір жыл бойы сот ісін жалғастырды⁷².

Мұндай генетикалық ата-аналар мен суррогат ана арасындағы даулы және жанжалды жағдайлардың жиі кездесетін себептерінің бірі-ерекше талаптарға сай келмейтін келісімшарттардың жасалуы.

Негізінде, келісім-шартта ақылы қызмет көрсету шартының айқын белгілері бар. Шарт азаматтың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауы керек және, әрине, мұндай процестерде жиі кездесетін жағдайларды шешудің тетіктерін қамтуы керек.

Бұл шарт барлық елдердің осындай мүмкіндігі жоқ азаматтар үшін бала туу маңызды мәселелерді шешуге арналғандықтан, шарт іс жүзінде қарастырылуға тиіс.

Генетикалық ата-аналар мен суррогат ана арасындағы даулы және жанжалды жағдайлардың жиі кездесетін себептерінің бірі-ерекше талаптарға сай келмейтін келісім. Суррогат ана болу келісімшарты азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауы керек және, әрине, мұндай процестерде жиі кездесетін жағдайларды шешудің тетіктерін қамтуы керек.

---

⁷²Суд обязал суррогатную мать отдать детей заказчиком <<https://yandex.kz>>

3. Суррогат ана болу келісімшарт міндеттемелерінің орындалмау салдары

Суррогат ана болу келісімшарт бойынша тараптардың жауапкершілігі азаматтық заңнамамен реттелуі керек. Суррогат ана болу келісімшарты аралас келісімшарт бола отырып, отбасы және азаматтық құқық нормаларына бағынатын келісімшарт қалыптасқан және жалпы қабылданған отбасылық қатынастар шеңберіндегі жаңа қатынастар болып табылады. Суррогат ана келісім екі жақты күшке ие болғандықтан, оны тиісінше орындамағаны үшін санкциялар бір жағынан да, екінші жағынан да қолданылуы керек. Осылайша суррогат ана да, тапсырыс беруші болып табылатын ерлі-зайыптылар да суррогат ана болу келісімшарты бойынша өз міндеттемелерін тиісті түрде орындамаған немесе мүлдем орындамаған жағдайда жауапкершілікке тартылады. Келісім тараптарын тәртіпке келтіру үшін айыппұлдар, шығындарды өтеу, моральдық зиянды және басқа материалдық залалды өтеуі тиіс. Егер тараптар шартта көрсетіген міндеттемелерін толық немесе ішінара орындамаған немесе тиісті түрде орындамаған жағдай да, көрінеу жалған ақпарат фактілерін анықтаған жағдайда орынды болады. Суррогат ананың жүктілігіне дейін келісімшарт үшін маңызды ақпаратты жасыру жеке тараптың келісімшартты мерзімінен бұрын және кінәлі тарапқа оған келтірген шығындарды, сондай-ақ шартта және қолданыстағы заңдарда белгіленген басқа төлемдерді өтеуге міндетті. Баланың және суррогат ананың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін заңда суррогат ана болу туралы келісімшарттың бұзылуына тыйым салу қажет (келісім бұзылған жағдайда да, оны адал орындаған жағдайда да). Мысалы ретінде Ресей Федерациясының келесі сот шешімдерін қарастыруға болады. Тойбинова Р.-ға қатысты апелляциялық шешім (суррогат ананың эмбрионды ауыстыруға келмеуі, алаяқтық. Шешім: жауапкерді бағдарламаның барлық шығындарын өтеуге міндеттеу. 2016 жылғы 13 қазанда Краснодар облыстық сотының азаматтық істер жөнінде сот отырысында апелляциялық тәртіппен азаматтық іс қаралды. Тойбина С.А. ҚК Апшерон аудандық сотының сырттай шешімі туралы 29.06.2016. Ю және К азаматтары С.А. Тойбинаның үстінен сот ісін бастады. 2015 жылғы 15 сәуірдегі суррогат ана болу қызметін ұсыну кезіндегі шарттың орындалмауына байланысты шығыстарды өтеу туралы. Олар соттан жауапкерден 55,269 рубль мөлшерінде жасалған келісімшарт бойынша өз міндеттемелерін орындамауға байланысты шеккен шығындарын, және 50 000 рубль мөлшеріндегі моральдық зиянды өтеуді, сонымен қатар

қызметтерге кеткен шығындарды өндіруді сұрады (45914,4 рубль) сонымен қатар, басқа адамдардың қаражатын пайдаланғаны үшін сыйақы 139,92 рубль мөлшерін талап етті. Сондай-ақ 2462,27 рубль мөлшерінде мемлекеттік бажды төлеу бойынша шығыстарды өндіріп алу және Ю және К азаматшасы мен Тойбина С.А. арасында жасалған 2015 жылғы 15 сәуірдегі No1 суррогат ана болу қызмет көрсету туралы келісімшартты бұзу.Ю және К азаматтардың өкілі И сот отырысында ол көрсетілген талаптарды толық көлемде қолдады және қанағаттандыруды сұрады. Сот шешімімен талап ішінара қанағаттандырылды, Тойбина Снежана Ардавасовна Ю және К азаматтардың пайдасына 55 269 рубль, моральдық зиян үшін 25000 рубль мөлшерінде өтемақы, шығыстар өндірілді. Сондай ақ 25000 рубль мөлшеріндегі өкілдің қызметтері, 139.92 рубль мөлшерінде басқа адамдардың қаражатын пайдаланғаны үшін сыйақы, сондай-ақ 2462,27 рубль мөлшерінде мемлекеттік бажды төлеу шығыстары және барлығы 107 871,19 рубль . Сондай-ақ Ю және К мен Тойбина Снежана Ардавасовна арасында жасалған 2015 жылғы 15 сәуірдегі суррогат ана қызметін көрсету туралы келісім бұзылды.

Тағы бір мысал ретінде Ю.А.Галумоваға қатысты қылмыстық іс (алаяқтық, суррогат ананың генетикалық ата-анадан медициналық тексеруден өтуге сеніп тапсырылған қаражатты иемденуі). Галумова Ю.А. заңсыз иемденуді, яғни Л.Е.В-ға сеніп тапсырылған мүлікті ұрлап, келесі жағдайларда жәбірленушіге айтарлықтай зиян келтірген. 2015 жылдың мамыр айында Я.А. Галумова өзінің мекен-жайы бойынша, дербес компьютерді пайдаланып, әлеуметтік желісіндегі өзінің парақшасында белгілі бір ақы үшін суррогат ана болу қызметі туралы жарнаманы орналастырды . Хат алмасу кезінде Е. ГалумовағаЮ.А. медициналық тексеруге жұмсалатын қаражат аудару туралы келісім жасалды. 2015 жылдың мамырында осы келісім негізінде Е., (белгілі-бір) рубль мөлшеріндегі қаражатты Ю.Галумованың атына тіркелген банк картасына аударды, сол арқылы Ю.А.-ны өзіне сеніп тапсырған ақша алып, суррогат анаға қызмет көрсету мақсатында медициналық тексеруден өте бастады, 2015 жылы 3 маусымда сағат 14.00 шамасында Галумова Ю.А. қаржылық қиындықтарды сезініп, .Е.-ның ақша мөлшерін иемденуге бағытталған қылмыстық ой пайда болды. олардың иемденуге бағытталған қылмыстық ниеттерін жүзеге асырады, яғни сеніп тапсырылған қаражатты жымқырады, және заңсыз жеке баю мақсатымен өзімшілдік ниетпен әрекет етеді. Қылмыстық істің материалдарын зерделеп, сот Галумова Ю.А. ұсынған келесі қорытындысына келеді. Алдын ала тергеу барысында жиналған дәлелдемелермен айыптау және сотталушының Ресей Федерациясымен

Қылмыстық кодекстің 160 – бабының 2-ші бөлігі бойынша іс әрекеттерін иемдену, яғни кінәлі тарапқа сеніп тапсырылған бөтен мүлкін ұрлау және азаматқа айтарлықтай залал келтірілді деген айыптау, жоғарыда айтылғандардың негізінде Ресей Федерациясының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 307, 308, 309-баптарын , 316-шы бабының 7- ші бөлігін басылыққа ала отырып, Ю.А.Галумова Ресей Федерациясы Қылмыстық кодексінің 160-бабының 2-бөлігінде көзделген қылмысты жасағаны үшін кінәлі деп танылып, оны 2 (екі) жыл мерзімге бас бостандығынан айыру жазасы тағайындалсын⁷³.

Суррогат ананың кінәсінен емес, өлі немесе толық емес бала (мүгедек бала) туған кезде, сол сияқты, егер суррогат ананың кінәсінен болмаса, түсік тасталса немесе жүктілік медициналық көрсетілімдер бойынша тоқтатылса, бұл суррогат ана бағдарламасын жүргізетін медициналық мекеменің суррогат ана болу келісімшартының шартты сипатына байланысты қорытындысымен расталады, әлеуетті ата-аналар суррогат анаға келісімде жазылған соманың 100% - ына баламалы мөлшерде сыйақы төлеуге міндетті. Сондай-ақ қажетті медициналық араласуға арналған шығыстарды төлеу және суррогат анаға жүктіліктен және босанғаннан кейін денсаулығын қалпына келтіруге шартта бұрын белгіленген мөлшерде өтемақы төлеу. Бұл ең дұрыс шешім, өйткені суррогат ана болу туралы келісім алеатор болып табылады: тіпті жүктіліктің басталуы оны жүкті әйелдің денсаулығына зиян келтірместен сау баланың дүниеге келуімен сәтті аяқтауға кепілдік бермейді және егер баланы басқа әйел асырап алса, мұндай жағдай дамымайтынына кепілдік жоқ. Бұл жағдайда әлеуетті ата-аналардың мүдделерін ескерудің жалғыз мүмкін шарасы-суррогат ананың сыйақысын жүктілік айларының санына сәйкес азайту мүмкіндігін белгілеу.

Егер сәтсіздік суррогат ана болу келісімшарт бойынша өз міндеттемелерін бұзуылуының салдары болса (мысалы, егер ол ұрықтандыру процедурасынан өту үшін белгіленген уақытта келмесе, нәтижесінде имплантацияланбаған эмбрион қайтыс болса) , оған баланың ата-анасына шарт бойынша шеккен шығындарды жабатын ақшалай соманы төлеу міндеті жүктелуі керек. Бұл жағдайда айыппұлды қарастырған жөн⁷⁴.

---

⁷³ Судебные практики в России за 2016 год по тематике суррогатное материнство.<<https://surmmoms.com/sudebnye-praktiki-rossii-za-2016-god-po-tematike-surrogatnoe-materinstvo/#3>>

⁷⁴ Односторонний отказ и ответственность в договоре суррогатного материнства<<https://infopedia.su/>>

Суррогат ананың маман дәрігерлердің барлық нұсқаулары мен талаптарын орындау міндетін бұзғаны үшін жауапкершілік шарасы ретінде оны шартта тараптар келіскен сыйақының бір бөлігінен айыруға болады.

АТұжырымы

Жоғарыда келтірілген зерттеулер аясында суррогат ана болу келісімшартындағы белгілі-бір мәселелерді қарастырдық. Солардың бірі жалғызбасты некеде тұрмаған әйелдің суррогат ана болу қызметін қолданылуы туралы. Яғни некеде тұрған ерлі-зайыптылар сияқты олардың да қосалқы репродуктивтік технологиялық әдістерді яғни, суррогат ана болу қызмет түрін қолданылуға құқығы бар екенін, сондай-ақ суррогат ана болу келісімшартындағы суррогат анаға қойылатын талаптардың бірі жас мәселесін қарастырдық. Алайда тәжірибеде көргеніміздей суррогат ана болу қызметін ұсынған суррогат ананың жас мөлшері 40 жастан жоғары болып келеді. Яғни суррогат ананың жас мөлшерін кейбір жағдайларда ұлғайтса. Мәселен, тапсырыс берушілердің жақын туысы ақысыз қызмет көрсету жағдайында, мысалы, анасы, әпкесі және т.б.

Сонымен қатар, әлеуетті ата-аналар суррогат ана болу келісімшартта көрсетілген көлемде және тәртіппен суррогат анаға жәрдем көрсету жөніндегі міндеттерді орындамаған кезде, шарттан туындайтын қажетті шығыстарға ақша қаражатын уақтылы ұсынбау жағдайларын қоса алғанда, суррогат анаға оны бұзу арқылы келтірілген залалды өтеуді не шартта көрсетілген сыйақыны ұлғайтуды талап ету құқығы бар екендігін қарастырдық.

Суррогат ана шартты орындау барысында "тапсырыс берушілер" берген ақша қаражатын олардың мақсатына сәйкес жұмсау міндетін бұзған жағдайда, осы ата-аналардың суррогат ана сыйақысынан тиісті ақша сомасын ұстап қалу құқығын көздеу керек.

Көбінесе шарттың тараптары осы қатынастардың құпиясын сақтау міндетін көздейді (оның ішінде шартты орындағаннан кейін де). Тараптардың бірі шарттан туындайтын қатынастардың құпиясын сақтау туралы келісімді бұзған жағдайда, адал тарапқа қатынастардың құпиялылығын сақтауға арналған шығыстарды өтейтін өтемақы төлеуді талап ету құқығы берілуі тиіс (бұл іс жүзінде жиі болып тұратын суррогат ананың осы жүктілігімен қатар өз жүктілігін модельдеу процесінде жұмсалған ақша қаражатын білдіреді), сондай-ақ ақша сомасының мөлшерін анықтау орынды., кінәлі тарап моральдық зиянды өтеу ретінде төлеуі керек.

Тараптар суррогат ана болу келісімшарты бойынша міндеттемелерді ішінара немесе толық орындамағаны үшін, егер бұл орындамау шарт тараптары болжай алмаған немесе алдын ала алмайтын төтенше сипаттағы мән-жайлар, оның ішінде әскери іс-қимылдар, дүлей зілзалалар, авариялар, эпидемиялар және т. б. жағдайларда, оны жасасқаннан кейін туындаса, Жауапкершіліктен босатылуға тиіс.

Осылайша, суррогат ана болу туралы келісімшарты бойынша жауапкершілік мәселелерін ұсынылған шешімдер ҚР заңнамасында суррогат ана болу институтын құқықтық реттеуді жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар оны іс жүзінде жүзеге асырудың сапасы мен тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

V. СУРРОГАТ АНА БОЛУ КЕЛІСІМШАРТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

1. Шет мемлекеттердің тәжірибесіндегі суррогат ана болу келісімшарт саласындағы қатынастарды құқықтық реттеудің ерекшеліктері

Әр түрлі елдерде суррогат ананы қосалқы репродуктивтік технологиялардың бірі ретінде қолдануға байланысты мәселе әр түрлі шешіледі. Суррогат аналардың заңсыз қызметтеріне толық тыйым салу және тану, сонымен қатар жасанды ұрықтандыру әдістерін қолдануға заңмен бекітілген мүмкіндік беру бар.

Айта кету керек, көптеген шет елдерде суррогат ана болу қызметін қолдануға тыйым салынады немесе шектеледі. Бұл суррогат ана болу тәжірибесін заңнамалық тұрғыдан бекіту туралы қарар жобасы 2005 жылғы 16 желтоқсанда Парижде Еуропа Кеңесінің әлеуметтік мәселелер, денсаулық және отбасылық қатынастар жөніндегі комитет мүшелерінің көпшілік дауысымен қабылданбағанын растайды.

Суррогат ана шарты құқықтық тұрғыдан елдердің үш тобын бөлуге болады:

1. Суррогат ана болу қызметіне заңмен рұқсат етілген елдер (Англия, АҚШ, Корея, Оңтүстік Африка Республикасы, Украина, Қазақстан және басқалар);

2. Суррогат ана болу қызметіне заңмен тыйым салынған елдер (Голландия, Франция, Германия, Скандинавия елдері);

3. Суррогат ана болу қызметіне тыйым салмайтын және оны ешқандай жолмен реттелмейтін елдер (Латын Америкасы, Азия, Бельгия, Греция, Испания, Финляндия)⁷⁵.

Көптеген елдерде суррогат ана болуға қатысты заңнама жоқ. Суррогат ана болу мәселесі Еуропа кеңесінде және кейбір елдерде қаралды - әдетте, тек жеке мемлекет деңгейінде.

Кейбір шет елдердің мысалында суррогат ана болу институтын құқықтық реттеуді толығырақ қарастырайық.

Әлемде суррогат ана болу қызметі туралы көзқарастар әртүрлі. Кейбір елдерде, атап айтқанда Францияда, Норвегияда, Швецияда тыйым салынады. Францияда осы техниканың арқасында туылған балалар ұзақ уақыт бойы мемлекет азаматтары ретінде танылмады. Мысалы, Израильде суррогат ана баламен генетикалық байланысы жоқ, аталған (генетикалық) ата-аналардың ешқайсысымен байланысты емес және аталған ана сияқты дінге жататын жағдайларда ғана суррогат ана болуға рұқсат етіледі. Келісім әлеуметтік қызметкерлерден, дәрігерлерден және дін қайраткерлерінен тұратын комитеттің мақұлдауын алуы тиіс.

Суррогат ана болу қызметін қолдану саласындағы прогрессивті мемлекет АҚШ болып табылады. Оның Штаттарының көптеген астаналарында суррогат ана болғысы келетін әйелдердің тізімі бар картотекасы бар суррогатияны қолдану жөніндегі агенттіктер ашылды. Мұндай агенттіктерді әдетте дәрігерлер немесе адвокаттар басқарады. Американдық заңнамада АҚШ-та осы агенттіктерді ашуға қатысты бірыңғай құқықтық база жоқ. Конституция мемлекеттерге Денсаулық сақтау саласындағы заңнамалық актілерді өз бетінше қабылдау құқығын береді. АҚШ-тың әрбір жеке өзінің заңнамалық базасы, соның ішінде суррогат ана болу мәселелеріне қатысты штаты құрыл⁷⁶.

Ұлыбританияда 1985 жылғы заң бойынша, суррогат ана болудың дамып келе жатқан әдісін ескермеген, оны алып, дүниеге әкелген әйел баланың заңды анасы болып саналды, бірақ 1990 жылы бұл мәселе калифорниялық ұқсастықпен шешілді⁷⁷.

Франция мен Германия сияқты кейбір мемлекеттерде (ата-анасы мен суррогат анасы емес, дәрігерлер мен делдалдар жауапқа тартылады),

---

⁷⁵Митрякова Е.С.Правовое регулирование суррогатного материнства в России : Дис. ... канд. юрид. наук. Тюмень, 2007. С.81

⁷⁶Дронова Ю. А. Что нужно знать о суррогатном материнстве. М., 2007. 112 с.

⁷⁷Афанасьева И. В. Суррогатное материнство // Медицинское право. 2007. № 2.

Австрия, Норвегия, Швеция, АҚШ-тың кейбір Штаттары (Аризона, Мичиган, Нью-Джерси) бұған толық тыйым салынған. Басқаларында - тек коммерциялық емес суррогатияға рұқсат етіледі. Бұл Австралия (Виктория штаты), Ұлыбритания (суррогат ананың ағымдағы шығындарын төлеуге рұқсат етіледі), Дания (Елеулі шектеулермен), Канада, Израиль, Нидерланды (суррогат ана жарнамасына, суррогат аналарға қызмет көрсетуге және оларды таңдауға тыйым салынады), АҚШ-тың кейбір Штаттары (Нью-Гэмпшир, Вирджиния).

Әдістемені ақылы негізде пайдалануға Ұлыбританияда, Нидерландыда, Австралияда, Канадада, Данияда, Испанияда рұқсат етілмейді. Венгрия мен Данияда суррогат ана тек биологиялық ата-аналардың туысы бола алады.

Ұлыбританияда гестациялық курьер қызметіне ақы төлеуге тыйым салынады, жүкті әйелге медициналық қызмет көрсеткені үшін өтемақы ғана рұқсат етіледі. Бельгияда, Финляндияда, Грецияда және Ирландияда суррогат аналардың қызметтері ұсынылады, бірақ заңнамалық деңгейде реттелмейді. Қазіргі уақытта суррогат ана болуды шектеу туралы заң жобасы қаралуда. Белоруссияда гестациялық курьерге босану бойынша жәрдемақы төленеді. Аталған рәсімді жүргізетін клиникалардың осындай қызметті жүргізуге мемлекеттік лицензиясы болуы міндетті⁷⁸.

Еуропа құрлығында тек Греция мен Чехияда суррогат ананың қызметтерін, тіпті шектеулермен де пайдалануға болады. Мысалы, Чехияда суррогат ана бас тартуға қол қойғанша баланы қалдыра алады. Суррогат ана бас тартқаннан кейін болашақ ата-аналар өз баласын асырап алудың бюрократиялық процедурасынан өтуі керек. Ал Грецияда толыққанды ата-ана болу үшін сот шешімі қажет, онсыз баланың анасы суррогат ана деп танылады.

Суррога ана болу қызметі Кенияда да рұқсат етілген, бірақ африкалық фенотиптің ерекшелігі, медициналық қызмет көрсету деңгейі және орналасу ерекшеліктері бұл мемлекетті суррогат туризмі үшін онша танымал етпейді⁷⁹.

Грузия елінде суррогат ана болу қызметі 1997 жылдан бастап рұқсат етілген. 2014 жылы Грузия үкіметі суррогат ана туралы заңға кейбір түзетулерді талқылады. Бұл медициналық қызметтің артық

---

⁷⁸ Суррогатное материнство в мире <<https://homeurist.com/semya/materinstvo/pravovoe-regulirovanie-surrogatnogo-materinstva.html>>

⁷⁹ Лучшие страны для суррогатного материнства <<https://surrogate-mother.ru>>

коммерциялануына байланысты суррогат ана қызметі үшін ақы төлеуге тыйым салу туралы ұсыныстар болды. Алайда, Грузияда әлі күнге дейін коммерциялық негізде суррогат ана болу рұқсат етілген. Бүгінгі таңда Грузия мемлекеті суррогат ана болу қызметінің көмегіне мұқтаж ерлі-зайыптылар үшін өте тартымды ел. Португалия мемлекетінде суррогат ана болуға рұқсат етілген. Португалия дағы суррогат ана туралы заң толығымен заңдастырылған, өйткені ел билігі суррогат ана туралы заңға өзгерістер енгізді. Португалиядағы суррогат ана туралы заңның қайта қаралған нұсқасы парламент депутаттарының көпшілік даусымен мақұлданды. Португалия елінде суррогат ана болу артықшылығын пайдалану үшін суррогат әйел жазбаша түрде келісім жасасуы керек, және де суррогат ана болуымен байланысты барлық қауіптер келісімде ескерілуі керек. Алайда, суррогат ана болу ақысыз түрде жүзеге асыра алады. Португалия заңы суррогат ананың ақысын төлеуге тыйым салады. Чехия мемлекетінде суррогат ана болуға рұқсат етілген. Чехия заңы өздігінен бала көтере алмайтын және туа алмайтын әйелдерге бедеулікті емдеу әдісі ретінде суррогат анаға рұқсат береді. Суррогат ана биологиялық анадан тыс әйел немесе оның жақын туысы бола алады. Суррогат анадан туылған бала, суррогат ана баладан бас тартып, бала асырап алу рәсімі өткізілгеннен кейін, генетикалық ата-аналарға беріледі. Егер суррогат ана баланы генетикалық ата-анасына беруден бас тартса, Чехия заңы баланы суррогат анада қалдыруға барлық құқықтары бар, және де чехия заңы суррогат ананың жағында болады.

Кейбір мемлекеттердің конституцияларында, мысалы Бразилия мен Үндістан да суррогат ана болуды жүзеге асырудың негізі жоқ. Осыған қарамастан, бұл елдерде қарастырылатын қосалқы репродуктивтік технологиялар түрі тәжірибеде сәтті қолданылады. Мысалы, Францияда суррогат ана болуға тыйым салынған биоэтика туралы заңға өзгеріс енгізу және суррогат ананы заңдастыру жоспарланған. Мұндай шешімнің бастамасы бірнеше жыл бойы осы штаттың әртүрлі соттарында қаралған АҚШ-та американдық суррогат анадан туылған егіздердің Франция елінің азаматтары ретінде танылуы керек делінген Менессон ерлі-зайыптыларының ісі болды. Бірқатар мемлекеттерде суррогат ана болуының негіздерін, сонымен бірге заңнамалық актілер деңгейінде қосалқы репродуктивтік технологиялардың осы түрін қолдануға тыйым салынады.

2. Қазақстан Республикасы аумағында және шетелдерде суррогат ана болудың құқықтық қамтамасыз етілуін салыстырмалы талдау

Заңды мағынада суррогат ана болу қызметі қазіргі заманғы медицинаның жетістіктерінің арқасында бүкіл әлемде танымал болып келе жатқан институт ретінде түсініледі. Бұл институт ҚР заңнамасында да, көптеген шет елдерде де қолданылады. Шет мемлекеттердің қолданыстағы заңнамасын құқықтық талдау бүгінде шетелде суррогат ана болу мәселесі ҚР заңнамасынан кем емес екенін көрсетеді. ҚР-да суррогат ана мәселесінің кейбір тұстары жеткілікті түрде шешілмегендіктен, шет елдердің белгілі бір саладағы тәжірибесін зерттеу және олардың тәжірибесін алу қажет.

Авторлар П. И. Брючковский., П.И. Герасименко, Д. Д. Лошагина былай деп жазады: "...дамыған елдердің тәжірибесі суррогат ана болуды құқықтық реттеуге қатысты бірнеше құқықтық тәсілдер бар екенін көрсетеді⁸⁰. Осылайша, көптеген елдердің шетелдік заңнамасы суррогат ана болуды қолдануға тыйым салады немесе шектейді. Бұл мәселені заңнамалық реттеудің кейбір кемшіліктері бар екені анық, сондықтан көптеген сұрақтар тұындайды.

Мәселе басқа мемлекеттерде қалай шешіледі? Суррогат ана саласындағы шетелдік тәжірибеге жүгінсек, бұл мәселені шет мемлекеттерде шешу біркелкі емес деп айту керек.

Батыс Еуропа елдерінде (Франция, Германия, Норвегия, Австрия, Италия, Швейцария) ақылы және ақысыз суррогат ана болу қызметіне тыйым салынады. Германияда қосалқы репродуктивтік технологияларды қолдануға байланысты мәселелер 1991 жылы қабылданған Актімен реттеледі (the Embryo Protection Act). Аталған актінің ережелеріне сәйкес Германияда тек жасанды ұрықтандыруға рұқсат етіледі, оған заңды некеде тұрған адамдарға қол жеткізуге кепілдік беріледі..

АҚШ-та (Нью-Джерси, Мичиган, Аризонаны қоспағанда), Украинада, Қазақстанда, Польшада, Финляндияда, Грузияда және Оңтүстік Африкада билік ұстанатын демографиялық саясат суррогат анаға үшінші тұлғаларға бала көтергені және туғаны үшін сыйақы беретін келісімдер жасауға мүмкіндік береді. АҚШ-тағы дуалистік федерализм жүйесі Конгресс заң шығарғанға дейін мемлекеттерге суррогат ана қарым-қатынасын дербес реттеуге мүмкіндік береді.

Осыған байланысты ең прогрессивті-Калифорния. Калифорния Заңы бойынша суррогат ана қызметін ұсыну қоғамдық санаға қайшы келмейді,

---

⁸⁰П. И. Брючковский., П.И. Герасименко, Д. Д. Лошагина Международные гарантии прав человека: опыт Совета Европы. – М.: Изд-во МНИМП, 1997. – С. 159.

осыған байланысты штат аумағында суррогат ана болуға қандай негізде негізделетініне қарамастан рұқсат етіледі.

Финляндияда суррогат ана болу әдісін қолдануға және некесіз туылған балалардың шығу тегін анықтауға байланысты мәселелер 1975 жылғы әке болуды анықтау туралы Заңмен реттеледі.

Осы Заңның ережелеріне сәйкес, суррогат ана бала туған кезде биологиялық туыстық принципін қолданады, яғни ана болу баланың туу фактісінен автоматты түрде туындайды, тіпті ерлі-зайыптылардың донорлық жасушалары толығымен қолданылған және биологиялық ана мен жаңа туған нәресте арасында ешқандай байланыс жоқ. Кейіннен заңды ана баланың биологиялық анасы емес деген негізде ана болу күшін жою мүмкін емес.

Қосалқы репродуктивтік технологиялардың кез келген әдістерін қолдануға рұқсат беретін елдерден айырмашылығы, бірқатар мемлекеттердің заңнамасы суррогат ана болуға қатысты белгілі бір шектеулер мен тыйымдарды қояды (Австралия, Израиль, Нидерланды, Испания, Дания, Канада, Ұлыбритания).

Мысалы, Нидерландыда суррогат ана болуды жарнамалауға, суррогат аналар қызметін ұсынуға және оларды таңдауға тыйым салынады, Ұлыбританияда медициналық көмек көрсетуге арналған ағымдағы шығыстарды төлеуге ғана рұқсат етіледі. Венгрия мен Данияда генетикалық ата-аналардың туысы ғана суррогат ана бола алады.

Көріп отырғанымыздай, көптеген мемлекеттерде суррогат ана қарым-қатынасына қатысушыларға айтарлықтай елеулі талаптар қойылады, бұл сөзсіз заңнамалық олқылықтардың салдарынан туындайтын құқықтық проблемалармен ғана емес, сонымен бірге осы мәселенің моральдық-этикалық және діни аспектілерімен де байланысты.

3. Отандық және шет мемлекеттердегі суррогат ана келісім-шартының құқықтық реттелуінің артықшылықтары мен кемшіліктері

Суррогат ана қызметі әлемде өз орнын алады және қазіргі қоғамдағы өзектілік шыңында. Статистика көрсеткендей, XX ғасырдың 70-ші жылдарының соңында әлемдегі бедеулік жұптардың саны 5% құрады. Бүгінгі таңда бұл көрсеткіш айналым бойынша 10 -15% - ға тең және 18 - 20% - ға дейін, ал кейбір деректер бойынша-белсенді анықтауды ескере

отырып, 30% - ға дейін жетеді, ал 15% - ы проблеманың мемлекеттік мәнге ие болғандығының дәлелі болып табылады (ДДҰ анықтамасы бойынша)⁸¹.

Алдымен, отандық заңнамадағы суррогат ана келісім-шартының құқықтық реттелуінің артықшылықтары мен кемшіліктеріне тоқталамыз.

Бірінші жағдай. Орталыққа ауылдық жердегі некеде тұрған ерлі-зайыптылар жүгінді, олар 20 жылдан астам өмір сүреді. Жұбайы 60 жаста, мамандығы бойынша дәрігер, жұбайы - медбике, 40 жаста. Медициналық көрсеткіштерге байланысты әйелге 12 жыл бұрын жатырдың асқынған ампутациясы жасалған. Отбасында қарқынды психоэмоционалды жағдай бар, ерлі-зайыптылар балалы бола алмауына байланысты ажырасу алдында тұр.

Қазақстанда суррогат ана болу бағдарламасын өткізу мүмкіндігі туралы білген пациенттер өздері үшін бала көтеруге келіскен әйелді тапты. Жүктіліктің үктіліктің 38 аптасында үш ұл бала дүниеге келді. Бақытты әке қазір өмірдің мәні бар екенін мойындады.

Екінші жағдай. Суррогат ана болу бағдарламасын өткізу мүмкіндігі туралы білгеннен кейін ЭКО орталығына ерлі-зайыптылар жүгінді, онда 10 жыл бұрын ерлі-зайыптылардан алғашқы босану кезінде қалыпты орналасқан плацентаның мерзімінен бұрын бөлінуіне байланысты жатыр алынып тасталған. Суррогат ананың алғашқы ЭҚҰ бағдарламасы сәтсіз болды. Ерлі-зайыптылар жүктіліктің ықтималдығы үшін бір уақытта үш суррогат материямен бағдарлама өткізуді ұсынды. Жүктілік барлық үш суррогат аналарда және бір егіздерде болды. Дәрігерлер суррогат аналардың бірінде жүктілікті тоқтатуды ұсынды. Алайда ерлі-зайыптылар бас тартты. Қазір бұл отбасында төрт бала бар, барлығы бақытты. Және мұндай мысалдар көп.

Үшінші жағдай. Гүлжазира Қ. Тараз қаласында тұрады, оның екі кішкентай баласы бар, 28 жасында ол суррогат ана бағдарламасына қатысып, дені сау қызды дүниеге әкелді. Енді ол екінші рет барады: ақша қажет. Бұл материалдық жағынан тиімді шешім болды⁸².

Осындай тәжірибеге қарағанда Ресеймен салыстыра келе, Қазақстанда суррогат ананы алдап немесе қандай да бір себептермен бала туылғаннан

---

⁸¹Вершинина Е.В. «Суррогатное материнство» в зарубежных странах: сравнительно-правовой анализ Информационно-аналитический журнал. 2019- №9. 17 с.

⁸² В Казахстане не было скандалов с суррогатными матерями, но есть их «черный список» <<https://ratel.kz>>

кейін оны тастап кеткен жағдайлар болған жоқ (кез келген жағдайда заңды және бәріне белгілі ашық түрде).

Барлық осы сәттер, сондай-ақ клиенттердің ажырасуы немесе қайтыс болуын қоса алғанда, форс-мажор жағдайлары заңда көрсетілген және нотариалды куәландырылған суррогат ана болу туралы келісімшартта көрсетілген. Енді осы мәселені шетел мемлекеттеріндегі азаматтық-құқықтық реттеуге көшейік. Ресей Федерациясының Азаматтық кодексінің 51-бабы, суррогат ана мен ерлі-зайыптылар арасындағы қатынастар жазбаша түрде келісілуі керек, ал заң шығарушы келісімнің құқықтық табиғатын көрсетпейді. Біздің ойымызша, шарттардың осы түріне Азаматтық құқық нормаларының қолданылуын қатаң түрде жокқа шығарудың қажеті жоқ, өйткені осы Келісім аясында қалыптасқан қатынастарды екі тұрғыдан қарастыруға болады. Бұл, әдетте, бұл келісім қатынастардың екі тәуелсіз түрін қарастырады: мүліктік емес және олармен байланысты мүліктік (өтелетін) қатынастар. Демек, бұл қатынастарды азаматтық және отбасылық құқық нормалары тұрғысынан қарастыруға болады.

Суррогат ана болу келісімшарт бағдарламасын жүргізу кезінде жазбаша шарттың міндетті түрде жасалуы қажет, ол көп жақты сипатқа ие және баланың болашақ генетикалық ата-аналары, суррогат ана және осындай қызмет түріне лицензиясы бар медициналық мекеме арасында жасалады. Естеріңізге сала кетейік, суррогат аналарға қойылатын талаптар заңмен емес, жоғарыда аталған Ресей Денсаулық сақтау министрлігінің репродуктивтік технологиялардың қосалқы әдістерін қолдану жөніндегі нұсқаулығымен реттелген.

М. В. Антокольская атап өткендей, суррогат ананың Конституциялық заңды белгісі-суррогат анамен осындай келісім жасасқан адамдармен осы баламен ата-аналық құқықтық қатынастарды одан әрі орнату мақсатында суррогат ананың бала көтеруі туралы шарт жасасуы. Бала туылғанға дейін шарт жасасу суррогат ана туралы шартты бұрын туылған немесе туылған баланы беру (сату) туралы шарттан ажыратуға мүмкіндік береді⁸³. Әр түрлі мемлекеттердің азаматтары арасындағы суррогат ана болу туралы келісімдер тәжірибеде бұрыннан бар. Нәтижесінде қақтығыстар туындайды және оларға жауаптарды бір елдің қолданыстағы заңнамалық реттеуі аясында табу мүмкін емес. Сондықтан суррогат ана болу мен байланысты мәселелерді реттейтін халықаралық құқықтық құжатты әзірлеу қажет. Тек

---

⁸³ Антокольская М.В. Семейное право: Учебник. М.: Норма, 2010. С. 250

медициналық ғана емес, сонымен қатар мәселенің құқықтық жағынан қарастырылуы тиіс.

В Тұжырымы

Жалпы шетел мемлекеттеріндегі жалпыға бірдей құбылыс, суррогат ана болу бағдарламаларын іске асыру тәртібі заңнамалық реттеуге жатады, алайда көп жағдайда бұл мәселенің заңды аспектілері емес, медициналық реттеу құқықтық реттеуге жатады, бұл суррогат ана болу тәжірибесінде туындайтын мәселелерді тудырады, мысалы: суррогат аналардан туған балалардың шығу тегін анықтау мәселесін шешу, биологиялық ата-аналардың (тапсырыс берушілердің) суррогат ана туған баладан бас тартуы, суррогат ана туған баланың тұқым қуалайтын құқықтарына байланысты проблема., суррогат ана босану кезінде немесе одан кейін қайтыс болған жағдайда. АҚШ суррогат ананы құқықтық реттеу саласында біржақты емес.

Сонымен қатар, кейбір мемлекеттерде суррогат анаға тыйым салынған немесе тиісті заңнамалық реттеу жоқ болғандықтан, бедеу жұптар шетелде барып, суррогат аналардың қызметіне жүгінеді. Украина, Ресей, Қазақстан, Польша, Финляндия және Грузия сияқты елдерде мемлекет тікелей демографиялық саясатты ұстанады және келісім бойынша, соның ішінде коммерциялық негізде суррогат ана болу туралы келісім-шарт жасалады. Нидерланды, Испания, Дания және Ұлыбританияда мемлекеттерінде суррогат ана қызметтеріне тыйым салынбаған, бірақ бірқатар шектеулер қойылған. Мысалы, Нидерландыда оны жарнамалауға тыйым салынады, Ұлыбританияда суррогат ананың ақысын төленбейді, Венгрия мен Данияда суррогат ана қызметін көрсету тек генетикалық ата-аналардың туысы ғана көрсете алады.

Зерттеу жұмысын жүргізген кезінде біз суррогат ана болу келісімшартын қолдану саласындағы құқықтық реттеудің маңызды мәселелерін қарастырдық. Осы тақырыпты егжей-тегжейлі зерттеу процесі осы саладағы заңнаманы жетілдіруде қолдануға болатын тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді.

ТұжырымII

Осылайша, суррогат ана болу келісімшартындағы қосалқы репродуктивтік технологияларды зерттей келе суррогат ана болу келісімшартына тек ғана ерлі-зайыптылар емес сондай-ақ тапсырыс беруші жалғызбасты әйел бола алады деген тұжырымдамаға келдік. ҚР «Халық

денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі» кодексінің 146-шы бабының 3-ші тармағына сәйкес некеде тұрмайтын әйелдің немесе ер адамның медициналық араласуға әйелдің (ер адамның) хабардар етілген келісімі болған кезде қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдануға құқығы бар. ҚРТ әдісінің бір бөлігі суррогат ана болғандықтан жалғызбасты әйел осы суррогат ана болу қызметін қолдануға құқылы екенін анықтады. Тәжірибеде көріп отырғанымыздай жақын туыстары суррогат ана қызметін өз бедеу қыздарына ұсынғанындарын көруге болады, және осы зерттеулер төңірегінде тұжырымдамалар ұсынылды. Сонымен қатар суррогат ана болу келісімшартында тапсырыс берушілер яғни, ата-аналар шартта көрсетілген көлемде және тәртіппен суррогат анаға жәрдем көрсету жөніндегі міндеттерді орындамаған кезде, шарттан туындайтын қажетті шығыстарға ақша қаражатын уақтылы ұсынбау жағдайларын қоса алғанда, суррогат анаға оны бұзу арқылы келтірілген залалды өтеуді не шартта көрсетілген сыйақыны ұлғайтуды талап ету құқығы берілуге тиіс екендігі аталып өтті.

Кейбір елдерде міндетте түрде суррогат ананың некеде болуын талап етіледі, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес мұндай шарт жоқ. Бірақ тіркелген болса суррогат ана келісім жасау кезінде жұбайының жазбаша келісім беру қажет ол нотариалды куәландырылуы керек. Ал Ресей Федерациясының заңнамасы бойынша суррогат ана болуға тілек білдірген тұлғаның жұбайының тек жазбаша келісімі қажет. Суррогат ананың жұбайына да жүктіліктің қауіпсіз өтуі және толыққанды тбаланың туылуы үшін қажет болатын бірнеше міндеттерге ие болады. Қазақстан Республикасының суррогат ана келісім-шарты өзге мемлекеттермен де мазмұны мен құрылымы ұқсас болып келеді және шартта көзделуі міндетті барлық талаптар сақтала отырып жасалады. Қазақстан Республикасының Неке және (ерлі-зайыптылық) отбасы туралы заңында суррогат ана болуы шарты міндетті түрде нотариалды куәландырылуы тиіс. Бірақ барлық мемлекеттерде мұндай талап міндетті емес. Мысалы, Ресей Федерациясының суррогат ана болу шарты сотпен келісілуге жатады. Өзге мемлекеттерде суррогат анаға қойылатын талаптар өзгеше деп айтуға болмайды, мысалы жас талаптарында кішкене өзгешіліктері бар. Сонымен қатар суррогат ананың жұбайының келісіміне байланысты өзгешіліктері бар, мәселен, бір мемлекетте суррогат ананың жұбайының келісімі нотариалды куәландырылған болуы керек болса, бір мемлекетте суррогат ана жұбайының тек ауызша келісімі де жеткілікті. Суррогат ана болу келісімшарты бойынша тараптардың жауапкершілігі азаматтық заңнамамен реттеді. Суррогат ана болу келісімшарты екі жақты күшке ие

болғандықтан, оны тиісінше орындамағаны үшін санкциялар екеуіне де қолданылыады.Сонымен, келісімшартта суррогат ана мен ерлі-зайыптылардың тиісті түрде міндеттемелерді орындамаса немесе келісімшарт бойынша өзіне жүктелген міндеттерді мүлдем орындамаса жауапқа тартылады. Суррогат ана келісім-шарттың маңызды шарты тараптардың суррогат ана келісімін орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін жауаптылығы болып табылады. Суррогатикалық келісім бойынша тараптардың жауапкершілігі азаматтық заңмен реттеледі. Сонымен қатар суррогат ана болу келісімшартында суррогат ана дәрігердің нұсқауларын орындамағаны, өміріне қауіпті негізсіз ұшырағаны, балаға зиян келтіргені үшін, денсаулығына қасақана зиян келтіргені үшін жауап беретіндігі көзделген.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазіргі таңда әлемде бедеулік деңгейінің жоғарылауына, қоршаған ортаның нашарлауы және қоғамның урбанизациясымен қатар, басқа да факторлар аясында азаматтардың репродуктивтік денсаулығы, қосалқы репродуктивтік технологияларды қолдану мәселесі қазіргі таңдағы өзекті мәселерінің бірі болып отыр. Ұзақ уақыт бойы бедеулік мәселесі шешілмей келді. Медициналық ғылымның қарқынды дамуы мен ғылыми жетістіктерді медициналық тәжірибеде қолдану арқасында қазір бедеулікті жеңу мүмкіндігі едәуір кеңейді. Репродуктивтік технологияның әдістерінің бірі - суррогат ана, бұл баланың туа біткен ұрықтандыру ата-аналарының немесе донорлардың генетикалық материалын пайдалану және бала көтеруге келіскен әйелдің жатырынан баланың туылуы. Қазақстан Республикасының Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаев «Стратегия «Қазақстан – 2050» қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты халыққа жолдауында «жаһандық демографиялық теңгерімсіздік күн санап шиеленісе түсуде. Туудың азаюы және адамзаттың картаюы көптеген елдерде сөзсіз еңбек нарығындағы мәселерге, атап айтқанда, еңбек ресурстарының жетіспеушілігіне әкелуде»⁸⁴. Сондықтан халқымыздың демографиялық туу мәселелері алдыңғы қатардағы шешілуге жататын сұрақтардың қатарына жатуы керек. Демографиялық құлдыраудың бір шешімі - ерлі-зайыптылардың бедеулікке байланысты жағдайды жақсартуға бағытталған шаралар. Қазіргі заманғы медицина ғылымының даму кезеңінде бедеулік мәселелерін шешу әр түрлі көмек көрсететін репродуктивтік технологиялардың арқасында шынайы бола бастады. Соған сәйкес қосалқы репродуктивтік технологиялар әдісін қолдану арқылы халқымыздың демографиялық туу үлесін көтеруге көмектеседі. Суррогат ана болу қызмет саласындағы әр түрлі елдердің заңдарын салыстырмалы талдау барысында суррогат ана болу әдісін қолдануға мүмкіндік бере отырып, әр ел осы қызмет саласындағы саясаттың негізгі мақсатын басшылыққа алады, адамзат баласының жалғасын табады, отбасы құрады деп айта аламыз. Қазіргі кезеңде суррогат ана болу келісімшарт

---

⁸⁴«Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. <<http://www.mfa.kz/kz/hanoi/content-view/strategia-kazahstan-2050-7>>

институтын құқықтық реттеу бірқатар негізгі нормативтік құқықтық актілерге негізделеді, мысалы, бұл магистрлік диссертациялық жұмыстың мақсаты, суррогат ана болу келісімшарт институтын қолданудың, қолданыстағы құқықтық тетіктерін талдау және сәйкесінше осы құқықтық саладағы мәселерді анықтау болды. Мақсатқа сәйкес осы жұмыста зерттелген міндеттер анықталды. Суррогат ана болу келісімшартының бірінші бөлімін зерттей келе, бірнеше негіздерге анықтама беруге тырыстық. Соның бірі суррогат ана болу келісімшартының құқықтық сипатына талдау жүргізілді. Осыған орай суррогат ана болу келісімшартының құқықтық сипатына қатысты әр түрлі пікірлер айтылды. Сондай-ақ жоғарыда келтірілген зерттеулерге сүйене отырып, суррогат ана болу келісімшарты аралас шарт екендігіне анықтама бердік. Суррогат ана болу келісімшартқа сәйкес азаматтық құқықтар мен міндеттерді белгілеу, өзгерту немесе тоқтату туралы екі немесе одан да көп адамдар арасындағы келісім болып танылады. Отбасылық құқықтық сипаттағы келісімшарт ретінде суррогат ана болу келісімшарты негізінде эмбрионды имплантациялау, баланың дүниеге келуі, баланы тиісінше тапсырыс берушілерге беруі және одан кейінгі салдары қарастырылады. Осылайша, ерлі-зайыптылардың суррогат анамен жасалған келісімшарты азаматтық-құқықтық және отбасылық-құқықтық сипаттағы шарттарды қамтитын келісімнің ерекше түрі деп айтуға болады. Суррогат ана болу келісімшарты – суррогат ана мен тапсырыс берушілердің арасындағы ақылы және ақысыз, дайын эмбрионды суррогат ананың жатырына енгізуді, құрсақ көтеру мен тууды көздейтін қызметтерді атқаруды негіздейтін келісімді атайды. ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінде суррогат ана болу келісімшартында сыйақы төлене отырып жасалатын келісімшарт түрі ретінде көрсетілген. Суррогат ана болу келісімшартын зерттеу барысында суррогат ана болу келісімшарты ақысыз негізінде жүргізілетінін атап өттік. Осы мәселеге келісе отырып, өзіміздің тәжірибемізге заң жүзінде туыстығына байланысты ақысыз суррогат ана болу шартын жасау мүмкіндігін қосуды ұсынамыз. Сонымен қатар осы суррогат ана болу келісімшартының екінші бөлімін қарастыра келе, келесі анықтамаларға тоқталдық. Соның бірі некеде тұрмаған жалғызбасты әйел суррогат ана болу қызметін қолдануды айтуға болады. Суррогат ана болу келісімшарт тараптарына келетін болсақ, олар суррогат ана мен ерлі-зайыптылар (тапсырыс берушілер немесе балалы болғысы келетін адамдар) ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінде суррогат ана болу келісімшартында көрсетілгендей, суррогат ана болу келісімшартына тек ерлі-зайыптылар қатыса алады деп

көрсетілген. Ал ҚР «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі» кодексінің 146 бабының 3 тармағына сәйкес некеде тұрмайтын әйелдің немесе ер адамның медициналық араласуға әйелдің (ер адамның) хабардар етілген келісімі болған кезде қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдануға құқығы бар. Осыған сәйкес, суррогат ана болу қосалқы репродуктивтік технологиялық әдістер арқылы жүзеге асырылады. Соған сәйкес, некеде тұрмаған әйел суррогат ана болу қызметін қолдануға ерлі-зайыптылар сияқты тең құқылы. Сонымен қатар, зерттеу нәтижесінде суррогат ана болу келісімшартындағы ерлі-зайыптылардың қайтыс болғаннан кейінгі биоматериалын пайдалану репродуктивтік бағдарламалар адамның алдын-ала жазбаша келісімі арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың жауапкершілігі сонымен қатар суррогат ана болу келісімшартындағы тараптардың құқықтары мен міндеттері көрсетілген, тиісінше оларды орындамаған жағдайда сол тараптар жауаптылық ие болады.

Осылайша, суррогат ана болу келісімшарты заңнамамыздың жеткілікті түрде дамығанына қарамастан, шұғыл заңнамалық реттеуді қажет ететін бірқатар кемшіліктер бар екенін көреміз. Осыған сәйкес, суррогат ана болу келісімшарты мұндай қатынастар пайда болған кезде қажет болатын көптеген ерекшеліктері бар. Суррогат ана болу келісімшарт, өзінің табиғаты бойынша, азаматтық-құқықтық, отбасылық заңмен де, Қазақстан Республикасының азаматтық кодексімен де реттелетін, өтеуге жататын көп жақты келісімшарт. Осыған байланысты, бұл институт суррогат ана болу қызметі өмірдегі әртүрлі даулы мәселелерді болдырмау үшін тәжірибеде де, теорияда да қосымша зерттеулерді қажет етеді. Сондықтан халқымыздың демографиялық деңгейін жаңа сатыға көтеру үшін, репродуктивтік денсаулық саласындағы медициналық ұйымдардың қызметін барынша жақсарту үшін жоғарыда атап өткен ұсыныстарды енгізуге болады деп есептейміз. Біздің қоғамда суррогат ана болу қызметін пайдалану күн санап өсіп бара жатқанын ескерсек, заңдағы олқылықтарды реттеуді қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

А) Кітаптар:

- Мемлекет және құқықтың жалпы тарихы бойынша хрестоматия: 2 т. К.И. Батыр, Е.В. Поликарпованың редакциясымен. – М.: Юристь, 1996. – 519 б.
- Е.В. Григорович, Искусственное оплодотворение и имплантация эмбриона // Семейно правовой аспект.-С.74.
- Дронова Ю. А. Что нужно знать о суррогатном материнстве. М., 2007. 112 с.
- Антокольская М.В. Семейное право: Учебник. М.: Норма, 2010. С. 250.
- Л.Ю. Грудцина Словарь справочник по семейному праву Росси. М.: Эксмо, 2006.-С.-200

Б) Мақалалар:

- Малеина, М. Н. Человек и медицина в современном праве // БЕК.- 1995.- № 4.- С. 99
- Шакенова Ж. Суррогат ана болуға белгіленген талаптар <<https://atr.sud.kz>>
- Дьякова, Ю. В. Правовая природа договора суррогатного материнства / Ю. В. Дьякова. -Текст: непосредственный // Право: современные тенденции: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, октябрь 2018 г.). - Краснодар: Новация, 2018. -С. 41-43.
- Уакпаева Г.А. Суррогатное материнство по законодательству РК. – М.: «Юрист»,2012. - с.177
- Стеблева Е.В. Проблемы реализации прав участников отношений суррогатного материнства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2012. - 18 с.
- См. Фетисова О.В. Бездетные семьи в России: пути решения проблемы // Семья и дети. ТрудыИнститутагосударстваиправаРАН. М., 2008. № 2. С.59.
- Belker A. M. Live birth after sperm retrieval from a moribund man // Fertil Steril. – 2001. – № 5.
- Добрынина С. Жизнь после смерти // Российская газета” (Неделя). 2006. 27 января. № 3981.

- Ситдикова Л.Б. Понятие и правовая природа договора суррогатного материнства. Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Юридические науки, 2014. № 4 (16). С. 83.
- Боброва, Г.С. Проблемы правового регулирования суррогатного материнства / Г.С. Боброва, Д.Г. Хабибулина // Приамурский государственный университет им. Шолом-Алейхема. 2017. Т. 2. № 1. С. 127-130.
- Айвар, Л. К. Правовая защита суррогатного материнства / Л. К. Айвар// Адвокат. -2006. -№ 3. -с. 13–19.
- Исакова, Э.В. Опыт реализации программы «Суррогатное материнство» / Э.В. Исакова, В.С. Корсак, Ю.А. Громыко // Проблемы репродукции. – 2001. – № 3. – С. 26.
- Афанасьева И. В. Суррогатное материнство // Медицинское право. 2007. № 2.
- П. И. Брючковский., П.И. Герасименко, Д. Д. Лошагина Международные гарантии прав человека: опыт Совета Европы. – М.: Изд-во МНИМП, 1997. – С. 159.
- См. Борисова Т.Е. Суррогатное материнство в Российской Федерации: проблемы теории и практики: монография. М.: Проспект, 2012. С.26
- Журавлева С.П. Место договора о суррогатном материнстве среди гражданско-правовых договоров / С.П. Журавлева // Современное право. - 2014. - № 4. – С. 64 – 66
- Капралова, А. Е. Проблемы законодательного регулирования вспомогательных репродуктивных технологий / А. Е. Капралова.- Текст : непосредственный // Актуальные проблемы права : материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Москва, декабрь 2017 г.).- Москва : Буки-Веди, 2017.- С. 62-65.
- Пчелинцева Л. М.. Комментарий к Семейному кодексу РФ.-: Комментарий к Семейному кодексу РФ, 2008.- 848 с.
- Альбицкий В. Ю., Одинаева Н. Д., Максимова В. О. Правовые аспекты применения вспомогательных репродуктивных технологий в лечении бесплодия // Научно-практический журнал Медицинская сестра.- 2012.- №
- Айвар Л. К. Правовое регулирование суррогатного материнства как метод повышения рождаемости // Политика и общество. 2006. № 2.
- См. Лебедева О.Ю. Некоторые проблемы правового регулирования вспомогательной репродукции в свете нового ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации» // Медицинское право.- 2012. - № 2. – С. 16.

- См. Жуков Б.Н. О некоторых вопросах установления отцовства в добровольном порядке, не урегулированных действующим законодательством // Семейное право. - 2004. - № 2. – С. 8.
- Журавлева С.П. Место договора о суррогатном материнстве среди других гражданско-правовых договоров // Современное право. - 2011. - № 4. – С. 64.
- Бабаева А.А. Правовая природа договора суррогатного материнства //Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. - 2015. - № 2 (57). – С. 78.
- Шадрин В.В. Правовая природа суррогатного материнства// Молодой ученый. 2015. № 22. С. 641-645.
- Шенфилд Ф., Пеннингс Г., Козн Дж., Деврой П., Деверт Г., Тарлацис Б. 10-ая Целевая группа по этике и праву Европейского Общества по вопросам репродукции человека и эмбриологии (ESHRE): суррогатное материнство.Репродукция человека (жур.) 2005г.; 20:2705–2707.
- Зегерс-Хохшильд Ф., Адамсон Г.Д., де Музон Ж., Ишихара О., Мансур Р., Нигрен К., Салливан Е., ван дер Поельот имени ICMART и ВОЗ. Пересмотренный глоссарий по терминологии ВРТ Международного комитета по мониторингу вспомогательных репродуктивных технологий (ICMART) и Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ). Репродукция человека (жур.) 2009г.; 2683–2687.
- Бринсден П.Р. Суррогатное материнство. Репродукция человека, обновление (жур.) 2003г. 483–491.
- Если вы решились на ЭКО, или Что нужно знать о процедуре экстракорпорального оплодотворения. Оригинал статьи <<https://www.kp.ru/guide/protsedura-ieko.html>>
- Коценке достаточности правового обеспечения вспомогательных репродуктивных технологий и суррогатного материнства //Теория и практика общественного развития<<https://cyberleninka.ru>>
- Вершинина Е.В. «Суррогатное материнство» в зарубежных странах: сравнительно-правовой анализ Информационно-аналитический журнал. 2019- №9. 17 с.
- Талғарин С. Суррогат ана. –Ана тілі газеті. – 11 қаңтар. 2017 ж. - 7 б.
- Амирова Д.Мама по договору . Сайт газеты. «Юридическая газета».
- Григорович Е. В. Некоторые аспекты правового регулирования искусственных методов репродукции // Юрист. 1999. № 2. С. 30.

В) Нормативтік - құқықтық актілер:

- Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі <<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000>>

- Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандағы №268-XI <<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000>>

- Закон РФ от 21 <<https://cyberleninka.ru/>>

- Семейный кодекс Российской Федерации" от 29.12.1995 N 223-ФЗ (ред. от 06.02.2020) <<http://www.consultant.ru>>

Г) Сот шешімдері:

- Решение Именем Российской Федерации в составе Смольнинский районный суда г. С.-Петербурга, решение от 06 октября 2010 г. по гражданскому делу № 2-3927/10, судья Матусьяк Т. <<https://surmoms.com/sudebnye-praktiki-rossii-za-2016-god-po-tematike-surrogatnoe-materinstvo/#3>>

- Решение Именем Российской Федерации в составе Калининский районный суда г. С.-Петербурга, решение от 05 августа 2009 г. по гражданскому делу № 2-4104, судья Корчагина А. Ю. <<https://surmoms.com/sudebnye-praktiki-rossii-za-2016-god-po-tematike-surrogatnoe-materinstvo/#3>>

- Апелляционное определение Московского городского суда от 8 апреля 2014 г. по делу № 33-10938 / судья Кудрявцева М.В. // URL: <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=SOJ;n=879371>>

- Определение Свердловского областного суда от 28 августа 2007 г. Дело № 33-5744/2007 / председательствующий Зинченко И.П.; судьи Родионова Т.О., Черепанова А.М. URL: <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=RASVR;n=17476>>

Д) Өзге де ғылыми әдебиеттер:

- Послание Президента Республики Казахстан Назарбаева Н.А. Қазақстан жолы - 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ//Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2014 жылғы 17 қаңтар <<http://www.mfa.kz/kz/hanoi/content-view/strategia-kazahstan-2050-7>>

- См. Митрякова Е.С. Правовое регулирование суррогатного материнства в России: Дис. ... к.ю.н. Тюмень, 2006. – С.

- Митрякова, Е. С. Правовое регулирование суррогатного материнства в России: дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. С. Митрякова. — Тюмень, 2006. — 175 с.

- Пестрикова А. А. Обязательства суррогатного материнства // [Электронный ресурс]: дис. ... канд. Юрид. наук. — М., 2007. С.59.

- См. Богданова Г.В. Проблемы правового регулирования личных и имущественных отношений между родителями и детьми: Дис. ... к.ю.н. Саратов, 1999. – С. 80.

- См. Чашкова С.Ю. Система договорных обязательств в российском семейном праве: Автореф. ... к.ю.н. М., 2004. – С. 21.

- Прудникова М.Ю. Правовые проблемы суррогатного материнства<<https://articlekz.com>>

Е) Интернет ғаламторынан:

- Бабушки, которые рожают себе внуков. Невыдуманные истории:<<https://rebenok.by/inf/features/27505-babushki-kotorye-rozhayut-sebe-vnukov-nevydumannye-istory.html>>

- Суррогатное материнство в Казахстане: 30 % сделок совершается бесплатно<<https://almaty.tv/news/obschestvo/1744-surrogatnoe-materinstvo-v-kazakhstan-30-percent-sdelok-sovershaetsya-besplatno>>

- CheriL. RiedelMemphis, Tennessee. The Impact of Modern Reproductive Technology on the Law of Probate: «Frozen Pops» and Inheritance [Электронныйресурс]. – URL:

http://www.actec.org/public/WenigCompetition/Winners/2004/WenigCompetition2004_3rd_Riedel.asp

- Суррогатное материнство в Казахстане<surrogatnoye-materinstvo.kz>

- Хазова О. А. Проблемы гендерного равенства и репродуктивные права супругов. <<http://www.owl.ru/syostri/gender3.htm>>

- Судебные практики в России за 2016 год по тематике суррогатное материнство<<https://surmomms.com/sudebnye-praktiki-rossii-za-2016-god-po--tematike-surrogatnoe-materinstvo/#2>>

- Бабушка родила себе внука<<https://www.kp.ru/daily/23790.5/58669/>>

- На Днепропетровщине бабушка родила себе внуков.<<https://dp.vgorode.ua/news/sobytyia/100495>>

- Греческая бабушка родила себе внуку и стала старейшей суррогатной матерью.<https://www.goodhouse.ru/family_and_children/istorii-lyudey/grecheskaya-babushka-rodila-sebe-vnuchku-i-stala-starejshej-surrogatnoj-materyu-v-mire/>

- Суд обязал суррогатную мать отдать детей заказчиком
<<https://yandex.kz/>>
- Односторонний отказ и ответственность в договоре суррогатного материнства<<https://infopedia.su/>>
- В Казахстане не было скандалов с суррогатными матерями, но есть их «черный список»< <https://ratel.kz/>>